

Nea Kangas
Sanni Kippo

Yhteistoiminnalla kohti vuorovaikutusta

Lapsi-vanhempiryhmä päihdekuntoutuksessa

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Toimintaterapeutti AMK

Toimintaterapia

Opinnäytetyö

13.4.2015

Tekijät	Nea Kangas Sanni Kippo
Otsikko	Yhteistoiminnalla kohti vuorovaikutusta. Lapsi- vanhempiryhmä päihdekuntoutuksessa.
Sivumäärä	41 sivua + 5 liitettä
Aika	Kevät 2015
Tutkinto	Toimintaterapeutti AMK
Koulutusohjelma	Toimintaterapian koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Toimintaterapia
Ohjaajat	Toini Harra, yliopettaja Anja Sario, lehtori
<p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta ja yhteistoimintaa. Tavoitteena oli tarjota vanhemmille mahdollisuus pohtia omaa vanhemmuuttaan ja vuorovaikutustaan lapsensa kanssa. Opinnäytetyön yhteistyökumppanina toimi Helsingin Diakonissalaitoksen Perheen yhdistetyn hoidon yksikkö, joka tarjoaa päihdekuntoutusta lapsiperheille. Opinnäytetyön tarkoituksena oli lisätä lapsi-vanhempi toimintaa yhteistyökumppanin toiminnassa ja tuoda esille uudenlainen ryhmärakenne. Tavoitteena oli tuoda näkyväksi toimintaterapian mahdollisuudet päihdekuntoutuksessa ja perhetyössä.</p> <p>Opinnäytetyössä perehdyttiin lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen ja yhteistoiminnan luonteeseen. Vanhemman päihdeongelma vaikuttaa lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen ja tähän liittyviä ilmiöitä on avattu tässä työssä. Lisäksi työssä avattiin lastensuojelun ja terapeutin yhteisöhoitoa käsitteitä.</p> <p>Opinnäytetyön aineiston tiedonkeruumenetelminä käytettiin havainnointia, reflektioivia haastatteluita ja palautehaastatteluita. Tulokset saatiin tarkastelemalla havainnointitietojen ja asiakkaiden vastausten muuttumista reflektioivissa haastatteluissa tutkimuksen aikana. Samalla etsittiin yhteistoiminnan ja vuorovaikutuksen mahdollista syy-seuraussuhdetta. Opinnäytetyön aineistonkeruu ja analyysi toteutettiin laadullisen tutkimuksen periaatteiden mukaisesti.</p> <p>Tuloksena osalla vanhemmista tapahtui muutosta vuorovaikutuksessa ja yhteistoiminnassa, osalla vanhemmista taas ei tullut näkyviin muutosta. Tulosten perusteella vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen kehittämiseen ja muuttamiseen ei riitä pelkästään vanhemmalle ja lapselle tarjottu yhdessä tekeminen. Vanhempi tarvitsee muutoksen mahdollistamiseksi oman toiminnan reflektointia ja palautetta omasta toiminnastaan.</p> <p>Tämä opinnäytetyö tukee ajatusta, että lapsen ja vanhemman vuorovaikutusta tulisi edistää yhdessä. Tällöin pystyttäisiin pureutumaan juuri niihin vuorovaikutuksen haasteisiin, jotka haittaavat lapsen suotuisaa kasvua ja kehitystä. Lastensuojelun kentällä tulisi kehittää työtä lähemmäksi perheitä ja heidän arkeaan.</p>	
Avainsanat	vuorovaikutus, yhteistoiminta, vanhemmuus, päihdekuntoutus

Authors	Nea Kangas Sanni Kippo
Title	Towards Better Interaction with Co-occupation. Parent-child Groupwork in Substance Abuse Rehabilitation.
Number of Pages	41 pages + 5 appendices
Date	Spring 2015
Degree	Bachelor of Health Care
Degree Programme	Occupational Therapy
Specialisation option	Occupational Therapy
Instructors	Toini Harra, Principal Lecturer Anja Sario, Senior Lecturer
<p>The purpose of this thesis was to examine parent-child interaction and co-occupation. The goal was to provide an opportunity for parents to explore their parenthood and analyse their interaction with their child. This study was performed in co-operation with the Helsinki Deaconess Institute's Family Treatment Unit, which provides substance abuse rehabilitation to families. Another goal of the project was to increase the amount of child-parent activity in the work of the co-operating institute and demonstrate a new kind of a group structure. We also aimed at demonstrating the opportunities that occupational therapy provides to substance abuse and family work.</p> <p>This thesis looks into parent-child interaction and the nature of the co-occupation. The study demonstrates the different phenomena that surround parental substance abuse and its effects on the parent-child interaction. In addition, we give an overview of the Child Protective Services in Finland and therapeutic community treatment.</p> <p>We gathered the data for this study during 8 sessions of observation followed by reflective group interview. At the end of the project, we conducted a final interview with the group. We then examined the results of our observations and the content of the answers given in the group discussions during the study on a case-by-case basis. Our purpose was to look for possible causal relationships in the data. The data gathering and analysis was performed according to the principles of qualitative studies.</p> <p>The results revealed that some parents showed differences in their interaction and co-occupation, while some parents showed no observable changes. The results imply that interactional activities alone are not sufficient for improving the parent-child interaction. It is necessary to provide opportunities for self-reflection and feedback in order to achieve change in the parent's actions.</p> <p>This thesis supports the idea that parent-child interaction should be improved in co-operation of both parties. This approach allows us to focus precisely on the interactional challenges that can hinder the ideal developmental progress and growth of a child. In the field of Child Protective Services, institutional support should be provided in a closer proximity to families and their everyday lives.</p>	
Keywords	interaction, co-occupation, parenthood, substance abuse rehabilitation

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Opinnäytetyön lähtökohdat	3
2.1	Tausta ja keskeiset käsitteet	4
2.2	Kontekstin kuvaus ja yhteisöhoito	8
3	Teoreettiset lähtökohdat	11
3.1	Yhteistoiminta	11
3.2	Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus	14
3.3	Päihteet ja vanhemmuus	17
3.4	Lastensuojelu	19
4	Ryhmän suunnittelu ja toteutus	21
4.1	Alkuhaastattelu	21
4.2	Ryhmärakenne	22
5	Aineiston keruu ja analyysi	27
5.1	Vuorovaikutuksen ja yhteistoiminnan havainnointi	27
5.2	Refleктоiva haastattelu ja palautehaastattelu	28
5.3	Aineiston analyysi	29
6	Tulokset ja johtopäätökset	31
7	Yhteenveto ja pohdinta	35
7.1	Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	35
7.2	Jatkotutkimusehdotukset	37
	Lähteet	38
	Liitteet	
	Liite 1. Loppuloru	
	Liite 2. Refleктоiva haastattelu	
	Liite 3. Havainnointirunko	
	Liite 4. Palautehaastattelu	
	Liite 5. Uutinen	

1 Johdanto

Vanhemman päihdeongelma vaikuttaa lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen. Vanhemman päihteiden käyttö voi estää vanhempaa huolehtimasta lapsensa tarpeista ja turvallisuudesta, jolloin vanhemmuuden rooli rakoilee ja vastavuoroinen vuorovaikutus lapsen kanssa heikkenee. Lapsen tulisi kokea olevansa tärkeä ja saada turvaa sekä huolenpitoa vanhemmaltaan. (Taitto 2012: 17–21.)

Päihteiden käyttö on lisääntynyt erityisesti naisten keskuudessa, mikä lisää lapsiperheiden päihdekuntoutuksen tarvetta ja lastensuojeluilmoituksien määrää (Virtanen 2013; Lasten ja lapsiperheiden hyvinvointi n.d.). Koska perhekuntoutuksen ja ennaltaehkäisevän perhetyön on todettu olevan kustannustehokkaampaa ja vähentävän lastensuojelun tarvetta, tulisi sitä lisätä ja kehittää (Asiantuntija: 2014; Toivonen 2014). Lastensuojelussa olisi tärkeää huomioida enemmän vanhempia ja tukea heitä vanhemmuuteen (Tapiola 2014).

Jos lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutuksessa on haasteita, voiko näihin haasteisiin vaikuttaa yhteistoiminnalla? Tätä kysymystä selvitetään tässä opinnäytetyössä. Opinnäytetyön keskeisiä käsitteitä ovat *yhteistoiminta*, *lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus* sekä *päihteet ja vanhemmuus*. Keskeiset käsitteet on määritelty siten, että ne auttavat ymmärtämään, mitkä ovat tämän opinnäytetyön tarkastelun kohteita. Käsitteet on pyritty avaamaan siten, että ne lisäävät tietoutta kyseisistä ilmiöistä ja niiden vaikutuksista tutkimustuloksiin.

Opinnäytetyön yhteistyökumppanina toimi Helsingin Diakonissalaitoksen Perheen yhdistetyn hoidon yksikkö (PYY), jossa kuntoutetaan lapsiperheitä, joiden vanhemmilla on päihdeongelmia. PYY:n toiminta perustuu terapeuttisen yhteisöhoidon-menetelmään. Yhteisöhoidossa päihdeongelma nähdään oireena, jolloin kuntoutuksessa pyritään löytämään siihen johtaneita syitä. Vanhempi opettelee elämään päihteetöntä elämää ja luomaan turvallisen arjen lapselleen yhteisön tuen avulla. (Päihdekuntoutusta perheille 2014.) Tässä työssä avataan myös yhteisöhoidon periaatteita ja lastensuojelun määritelmää.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta yhteistoiminnassa. Tutkimus toteutettiin lapsi-vanhempiryhmänä, johon osallistui viisi perhettä PYY:stä. Ryhmäprosessi kesti yhteensä kahdeksan kertaa. Aineisto kerättiin havainnoimalla lapsen ja vanhemman vuorovaikutusta sekä yhteistoimintaa ryhmäkertojen aikana. Vanhempien kanssa toteutettiin refleктоiva ryhmähaastattelu jokaisen ryhmäkerran lopussa. Refleктоivien haastatteluiden vastaukset muodostivat osan aineistosta. Vanhemmilta kerättiin palautetta koko ryhmäprosessin jälkeen palautehaastattelussa sekä kirjallisesti. Palautehaastattelun tarkoituksena oli kartoittaa vanhempien kokemuksia ryhmästä. Palautteessa kysyttiin myös vanhemman omaa kokemusta mahdollisesta muutoksesta vuorovaikutuksessa ja/tai yhteistoiminnassa.

Opinnäytetyön alussa on esitelty tarkemmin yhteistyökumppani, tutkimuskysymykset ja työn tavoitteet sekä työssä käytetyt tutkimusmenetelmät. Tämän jälkeen avataan opinnäytetyön teoreettisia näkökulmia. Seuraavaksi on esitelty lapsi-vanhempiryhmän suunnittelu ja toteutus sekä aineiston keruu että analysointi. Opinnäytetyön lopussa on tutkimuksen tulokset ja johtopäätökset.

2 Opinnäytetyön lähtökohdat

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Suomi juo-julkaisun (2010) mukaan, suomalaisten alkoholinkäyttö on kasvanut vuosina 1968–2008 kolminkertaisesti. Vuodesta 2000 vuoteen 2008 alkoholikulutus on noussut noin 15 prosenttia. Naiset juovat edelleen vähemmän alkoholia kuin miehet, mutta myös naisten alkoholinkäyttö on lisääntynyt kuu-sinkertaisesti vuosina 1968–2008. Raittiiden naisten määrä on vähentynyt ja humalahakuinen juominen yleistynyt. Myös laittomien huumeiden käyttö naisten keskuudessa on kasvussa. (Holmila – Notkola – Raitasalo – Rämö 2013: 38; Karlsson – Österberg 2014.) Koska aikuisten ja vanhempien päihteiden käyttö näyttää lisääntyneen, ovat sen vaikutukset myös vakavammat lapsen kehitykselle. Tämä opinnäytetyö käsittelee tätä ajankohtaista aihetta perheen ja vuorovaikutuksen näkökulmasta.

Perheen vanhemman alkoholiongelma ei katso sosiaalista statusta, vaan vanhempi voi olla hyvätuloinen ja säännöllisesti työssäkäyvä. Vanhemman alkoholinkäyttö on usein perheen vaiettu asia. Lapset saattavat usein syyllistää itseään vanhemman juomisesta ja kokea siitä häpeää. Vanhemman jatkuva juominen vaikuttaa lapsen ja vanhemman suhteeseen ja lapsen luottamus vanhempaa kohtaan kärsii. Lapselle koituu vanhemman haitallisesta alkoholinkäytöstä erilaisia psykososiaalisia ongelmia kuten ahdistusta ja tapaturmariskejä. (Käkelä 2014.)

Vanhemman päihdeongelmaa hoidettaessa, tulisi aina lapsen tilanne ottaa huomioon. Vaikka lastensuojelulaki edellyttää näin, ei tilanne aina toteudu käytännössä. Päihdekuntoutuksessa vanhemmalta ei välttämättä kysytä, onko hänellä lapsia tai millainen perhetilanne ylipäätään on. Päihdeongelma vaikuttaa laajasti koko perheeseen, myös muualla asuviin lapsiin. Päihdehoidossa olevat vanhemmat tarvitsevat erityisesti apua pikkulapsivaiheeseen ja parisuhteeseen. Ennaltaehkäisevällä työotteella näiden asioiden kriisiytyminen voitaisiin välttää. (Kanste – Perälä – Pitkänen: 2014.)

Sosiaali- ja terveysministeriö perusti vuonna 2010 työryhmän huolehtimaan päihdeongelmaisten vanhempien lapsien riittävästä tukitoimista. Päihdekuntoutuksessa lapsille on tarjolla vähän palveluita ja niitä on usein vaikea löytää tai lapset/nuoret eivät tiedä palveluiden olemassaolosta. Lapselle tai nuorelle tulisi kuitenkin aina tarjota hoitoa

riippumatta siitä, ovatko vanhemmat hoidon piirissä. (Sosiaali- ja terveysministeriön selvitys 2011.)

Aikaisempia opinnäytetöitä lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen tukemiseen löytyy useita sosiaalialan koulutusohjelmista. Hautsalo (2011), Nyström (2008) ja Tamminen (2009) ovat tehneet PYY:hyn opinnäytetyöt liittyen vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen tukemiseen toiminnallisien menetelmin. Kaikista opinnäytetöistä nousi esille vanhempien kokemus ryhmän mielekkyydestä ja tärkeydestä. Edellä mainitut opinnäytetyöt eroavat tästä opinnäytetyössä siten, että tämä opinnäytetyö nimenomaan tutki yhteistoiminnan vaikutusta vanhemman ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen. Toimintaterapia-alan omia tutkimuksia liittyen lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen tutkimisesta ja tukemisesta löytyy hyvin niukasti (Laakso – Vanttinen 2014: 4–5).

2.1 Tausta ja keskeiset käsitteet

Opinnäytetyön keskeisiä käsitteitä ovat *yhteistoiminta*, *lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus* sekä *päihheet ja vanhemmuus*. Opinnäytetyössä toteutettavassa lapsi-vanhempiryhmässä toiminta on yhteistoiminnallista, jolloin käsitteen avaaminen on olennaista. Yhteistoiminnan avulla pyritään tukemaan lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. Vuorovaikutus on hyvin laaja käsite, joten tässä työssä se esitellään yleisellä tasolla ja kohdennettu koskemaan leikki-ikäisen lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. Ryhmän tarkoituksena on myös tukea vanhemmuuden roolia, joka on usein päihteitä käyttävällä vanhemmalla hatara. Opinnäytetyössä avataan, miten päihdeongelma vaikuttaa vanhemmuuteen ja lapseen sekä perheen dynamiikkaan.

PYY:n toimintamalli perustuu terapeuttiseen yhteisöhoitoon. Yhteisöhoidon määritelmän avaaminen opinnäytetyössä auttaa ymmärtämään työelämäkumppania ja puitteita, jotka paikka tarjoaa. Yhteisöhoidon menetelmät ohjaavat osittain myös opinnäytetyön toteutusta. PYY toimii Helsingin Diakonissalaitoksen lapsi- ja perhetyön sektorilla lastensuojelun piirissä. Opinnäytetyössä avataan lastensuojelun käsitettä suppeasti.

Opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia vanhempien vuorovaikutusta lapsensa kanssa ja yhteistoiminnan merkitystä vuorovaikutukseen. Tavoitteena oli myös herättää vanhem-

pia pohtimaan omaa vuorovaikutustaan ja toimintatapojaan. Tarkoituksena oli luoda puitteet, jotka mahdollistavat lapsen ja vanhemman välisen yhteistoiminnan. Ryhmätoetuksen tarkoituksena oli tarjota vanhemmille vertaistukea ja tilaisuus saada palautetta toisilta. Lapsille ryhmän tarkoituksena oli tarjota mukavaa yhdessä tekemistä vanhemman kanssa ja vahvistaa sekä lapsen että vanhemman rooleja.

Yhteistyökumppanin näkökulmasta opinnäytetyön tavoitteena oli tuoda esille uudenlainen ryhmärakenne sekä lisätä lapsi-vanhempi toimintaa yksikössä. Ajatuksena oli, että PYY kokisi ryhmästä olevan hyötyä ja tukevan heidän kuntoutuksen periaatteitaan. Tällöin PYY voisi lähteä kehittämään tätä ryhmätoimintamallia eteenpäin ja lisätä sillä tavalla lapsi-vanhempiryhmätoimintaa toiminnassaan. Opinnäytetyö tarjosi tilaisuuden PYY:n työntekijöille tarkastella omaa toimintaansa ja sen kehittämistarpeita.

Toimintaterapian koulutusohjelmalle tämä opinnäytetyö tarjoaa uutta tutkimustietoa lapsen ja vanhemman välisestä yhteistoiminnasta ja vuorovaikutuksesta. Opinnäytetyöstä nousee esille, miten lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen voidaan vaikuttaa yhteistoiminnalla ja vanhempien refleктоivalla haastattelulla. Opinnäytetyö tuo näkyväksi, miten toimintaterapiaa voidaan hyödyntää tämän kaltaisissa konteksteissa. Tämä vahvistaa käsitystä siitä, että lapsen ja vanhemman yhteinen hoito/kuntoutus on kannattavaa.

Edellä mainittujen tavoitteiden pohjalta muodostuivat opinnäytetyön tutkimuskysymykset:

1. Millaisia mahdollisia muutoksia vuorovaikutuksessa ja yhteistoiminnassa tapahtuu ryhmäprosessin aikana?
2. Voiko yhteistoiminnalla vaikuttaa lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen?

Tämä opinnäytetyö on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Kvalitatiivinen tutkimus on lähestymistapa, jolla pyritään selvittämään merkityksiä ja laatua. Kvalitatiivinen tutkimus tuottaa usein tietoa, joka ei ole mitattavissa, vaan se on ennemminkin kuvaavaa ja selittävää. Erilaisten sosiaalisten ilmiöiden luonteen tutkimisessa käytetään usein

kvalitatiivista lähestymistapaa, koska siinä pyritään kokoamaan aineisto luonnollisesta, todellisesta tilanteesta ja kokonaisvaltaisesti. Kvalitatiivisen tutkimuksen tulokset ovatkin usein selityksiä, jotka ovat sidoksissa tiettyyn aikaan ja paikkaan. Laadullisessa tutkimuksessa suositaan sellaisten tutkimusmetodien käyttöä, jotka mahdollistavat tutkittavien omien näkökulmien esille tuomisen. Tällaisia metodeja ovat esim. teemahaastattelu ja havainnointi. (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2007: 131–133, 156–160.)

Tutkimusmenetelmän tulee aina olla tarkasti harkittu ja perusteltu (Hirsjärvi ym. 2007: 200). Tässä opinnäytetyössä tutkimusmenetelminä olivat ryhmän aikana tapahtuva havainnointi, refleктоiva haastattelu vanhempien kanssa jokaisen ryhmäkerran lopussa ja palautteen kerääminen ryhmäprosessin jälkeen. Tutkimuskysymykset ohjasivat näiden tutkimusmenetelmien valintaa. Ryhmän aikana tapahtuvan havainnoinnin avulla oli tarkoitus saada vastaus molempiin tutkimuskysymyksiin. Vuorovaikutuksen ja yhteistoiminnan mahdollisten muutosten tarkasteluun käytettiin refleктоivaa haastattelua ja palautteen keräämistä. Opinnäytetyön tekijät suunnittelivat lapsi-vanhempiryhmän ja ohjasivat sen, lisäksi he keräsivät ryhmän aikana havainnointitietoa ja refleктоivan haastattelun vastauksia.

Haastattelun avulla saadaan selville, mitä tutkittava ajattelee, tuntee ja uskoo kyseessä olevasta asiasta. Havainnointi sen sijaan antaa tietoa siitä, mitä tilanteessa todellisuudessa tapahtui. Tutkimushavainnointi on rajattua ja tietoisesti valittua, jolloin sitä voidaan pitää luotettavampana ja se takaa tutkimuksen paremman onnistumisen. Valikointi tehdään tutkimustyötä ohjaavien teorioiden pohjalta. Havainnoijan tekemiin havaintoihin vaikuttaa aina oma kokemustieto, mielenkiinto ja tarvetila. Näitä tekijöitä tuleekin aina tarkastella kriittisesti aineiston analysoinnissa. Strukturoitu havainnointi edellyttää tutkijan perehtymistä havainnoiden luokitteluun. (Hirsjärvi ym. 2007: 207; Vilkkä 2006: 11–12, 16–17.)

Havainnointi tutkimusmenetelmänä sopii erityisesti vuorovaikutustilanteiden tutkimiseen, koska nämä tilanteet ovat usein ennalta arvaamattomia ja nopeasti muuttuvia (Hirsjärvi ym. 2007: 208). Havainnointia käytetään myös usein nimenomaan kvalitatiivisissa tutkimuksissa. Havainnointitapoja ovat tarkkaileva havainnointi, osallistuva havainnointi, aktivoiva osallistuva havainnointi, kokemalla oppiminen ja piilohavainnointi.

(Vilkkä 2006: 42.) Tässä opinnäytetyössä käytettiin aktivoivaa osallistuvaa havainnointia.

Vilkan (2006) mukaan aktivoiva osallistuva havainnointi eli toimintatutkimus, pyrkii ymmärtämään ja muuttamaan tutkimuskohdettansa. Toimintatutkimuksessa tutkija pyrkii yhdessä tutkimuskohteensa kanssa tutkimaan toimintaa ja siihen liittyviä haasteita ja muuttamaan toimintaa. Tutkimusasetelma sovitaan yhdessä tutkittavan kanssa ja tutkittavien tulee sitoutua tutkimuksen ideologiaan. Toimintatutkijalla on kolme erilaista roolia: tutkijan rooli, ihmisen rooli ja muutostavoitteen aktivoiva rooli. Toimintatutkija kerää tietoa tutkimusaineistoansa varten ja käyttää omaa persoonaansa työvälineenä ja muutoksen mahdollistajana. (Vilkkä 2006: 46–47, 70.) Tässä opinnäytetyössä vanhemmat osallistuivat aktiivisesti lapsi-vanhempiryhmän suunnitteluun.

Haastattelun tarkoituksena on saada selville, mitä toinen ihminen ajattelee. Tilannetta ohjailee ja johdattelee haastattelija, mutta tilanne on vuorovaikutuksellinen. Kaikki osallistujat vaikuttavat toinen toisiinsa. (Eskola – Suoranta: 85.) Koska haastattelu on vuorovaikutuksellinen tilanne, mahdollistaa se tarkempien ja syventävien kysymysten esittämisen. Haastattelutilanteessa haastattelijan on myös mahdollista havainnoida osallistujien ilmeitä ja eleitä tilanteen aikana. Haastattelu tarjoaa osallistujalle tilanteen kertoa kysytystä asiasta laajemmin, koska tilanne on usein joustava. Tiedonkeruun menetelmänä haastattelu luo osallistujalle aktiivisen roolin osana tutkimusta. (Hirsjärvi ym. 2007: 199–202.)

Tässä opinnäytetyössä on käytetty puolistrukturoitua ryhmähaastattelua. Puolistrukturoidussa haastattelussa kysymykset ovat ennalta määritelty ja niiden muoto tarkkaan harkittu. Kysymykset ovat kaikille osallistujille samat ja kysymysten esittämisjärjestys on mietitty. Puolistrukturoidussa haastattelussa ei ole valmiita vastausvaihtoehtoja, kuten strukturoidussa haastattelussa, vaan jokainen osallistuja tuottaa ne itse. (Eskola – Suoranta 2008: 86.)

Ryhmähaastattelu mahdollistaa tiedon keräämisen samanaikaisesti monelta ihmiseltä. Tuloksissa on tärkeää ottaa huomioon, onko ryhmän dynamiikka ja ilmapiiri vaikuttanut haastattelun kulkuun ja vastauksiin. (Hirsjärvi ym. 2007: 203–206.) Ryhmähaastattelussa osallistujat saavat tukea ja rohkaisua toisiltaan. Osallistujat saattavat lähteä poh-

timaan ja keskustelemaan kysytyjä asioita yhdessä, jolloin aineisto on rikkaampaa. Vertaistuki on myös osallisena ryhmähaastattelussa. Osallistujien samat kokemukset ja käyttäytymistavat tekevät asioista hyväksyttäviä ja osallistujat uskaltavat tuoda niitä esille. (Eskola – Suoranta: 94–95.) Tässä opinnäytetyössä kaikki haastattelut toteutettiin ryhmämuotoisesti.

2.2 Kontekstin kuvaus ja yhteisöhoito

Työelämäkumppanimme on Helsingin Diakonissalaitoksen Perheen yhdistetyn hoidon yksikkö (PYY). PYY tarjoaa avopäihdekuntoutusta lapsiperheille yhteisöhoidon menetelmin. Tarkoituksena on ehkäistä lapsen tai lasten huostaanotto tai purkaa se asteittain. *PYY:n tavoitteena ovat päihteettömään elämäntapaan kasvaminen, vanhemmuudessa kehittyminen sekä lapsen kasvun ja kehityksen turvaaminen.* Kuntoutuksen aika vaihtelee puolesta vuodesta 1 ½ vuoteen. PYY:n kuntoutukseen pääsee maksusitoumuksella, jonka saa lastensuojelun tai päihdehuollon työntekijän kautta. (Perheen yhdistetyn hoidon yksikkö PYY n.d.)

PYY toimii omakotitalossa, joka sijaitsee Helsingin Pitäjänmäessä. Asiakkaat asuvat yksikön lähistöllä sijaitsevilla vuokra-asunnoissa. Kuntoutus tapahtuu neljänä arkipäivänä viikossa virka-aikaan, mutta asiakkailla on mahdollisuus käyttää PYY:n tiloja myös muina aikoina. Viikonloppuisin ja iltaisin yhteisöllä on PYY-talossa vertaisyhteisötoimintaa, jossa yhteisön vanhimalla on vetovastuu. Yhteisön vanhin on yhteisössä pisimmän aikaa kuntoutuksessa ollut henkilö. (Perheen yhdistetyn hoidon yksikkö PYY n.d.; PYY on päihdekuntoutusta perheelle n.d.)

Yhteisöhoidosta puhutaan silloin, kun jossakin hoito- tai kuntoutusyksikössä käytetään yhteisöllisiä menetelmiä. Yhteisöhoidon perustana on tarjota sosiaalista vuorovaikutusta vertaisryhmäläisten kanssa ja hyödyntää ryhmäläisten kokemusasiantuntijuutta hoidossa. Yhteisöhoidosta on olemassa kaksi pääsuuntausta: terapeutitset yhteisöt ja kasvatukselliset yhteisöt. Terapeuttisia yhteisöjä hyödynnetään usein psykiatriassa ja päihdekuntoutuksessa. Kasvatuksellisia yhteisöjä on hyödynnetty muuan muassa päiväkodeissa, kouluissa ja kehitysvammaisten kuntoutuksessa. (Murto 2013: 12, 15.)

Tässä opinnäytetyössä käsitellään lähinnä terapeutista yhteisöä ja sen vaikutuksia päihteiden käyttäjien kuntoutuksessa. Terapeuttinen yhteisöhoito on kehitetty toisen maailmansodan aikana englannissa psykiatrien Maxwell Jonesin ja Tom Mainin johdosta (Murto 2013: 12). Yhteisöhoidossa ihminen nähdään olevan psykofyysissosiaalinen kokonaisuus, jolloin päihdeongelmaakin tarkastellaan näistä kaikista näkökulmista. Päihdeongelma vaikuttaa ihmisen niin fyysiseen kuin psyykkiseen terveyteen. Lisäksi päihderiippuvuus aiheuttaa usein jonkinlaisia sosiaalisia vaikeuksia kuten yhteiskunnasta vieraantumista. (Ikonen 2009.)

Yhteisöhoito aloitetaan yleensä vieroitushoitjakson jälkeen, mutta vieroitushoitoa voidaan tehdä myös yhteisöhoidon alussa. Tarkoituksena on kuitenkin, että yhteisö tarjoaa päihteettömän ja turvallisen ympäristön, joka tukee asenteita ja toipumista päihteettömään elämään. Yhteisöhoidossa asiakkaat ja työntekijät muodostavat yhteisön, jonka tarkoituksena on toimia vertaistukea antavana ja tieto välittävänä muutoksen mahdollistajana. Yhteisössä on tarkka päiväohjelma, ja työntekijöillä ja asiakkaila on selkeät työnjaot. (Ikonen 2009; Murto 2013: 14, 19.)

Vertaistuen kautta asiakkaat oppivat auttamaan toisiaan ja sitä kautta myös itseään. Tarkoituksena on, että asiakas oppii kantamaan vastuuta itsestään ja muista, olemaan armollinen itsellensä, mutta kuitenkin samaan aikaan opettelemaan itsekuria ja -hillintää. Asiakkaat oppivat yhteisössä myös uusia arvoja ja asenteita niin itseä ja muita kuin yhteiskuntaakin kohtaan. Yhteisössä asiakkaat huolehtivat yhteisöstä, ja työntekijöiden tehtävä on huolehtia ohjauksesta ja yhteisön rakenteiden ylläpitämisestä. Terapeuttisessa yhteisössä painotetaan kuitenkin työntekijöiden ja asiakkaiden yhdenvertaisuutta, jossa asiakkaat osallistuvat aktiivisesti päätöksen tekoon. (Ikonen 2009; Murto 2013: 14, 24.) Jokainen PYY:ssä työskentelevä työntekijä on saanut yhteisöhoidosta erillisen noin kaksi vuotta kestävä koulutuksen.

Tutkimusten mukaan terapeuttisessa päihdekuntoutuksessa saavutetaan parhaat tulokset 9–12 kuukauden pituisella kuntoutusjaksolla. Tulokset myös paranivat, jos asiakkaan vanhemmat tai perhe olivat osallistuneet omaistenryhmään kuntoutuksen aikana. Terapeuttisessa yhteisössä kuntoutuksen hoitovaste paranee sitä mukaan, mitä kehittyneemmäksi yhteisöllinen kehitystaso muuttuu. Tämän takia lyhyet hoitotaksot yhteisöhoidon menetelmin eivät tuota niin hyviä hoitotuloksia kuin pitkät hoitotaksot. Ver-

taillessa myös hoidon tulosten pitkäaikaispysyvyyttä terapeutinen yhteisöhoito näyttäisi olevan kustannustehokkaampaa niin avo- kuin laitoshoidossakin. (Murto 2013: 25, 111.)

Nämä yhteisöhoidon periaatteet vaikuttivat tämän opinnäytetyön toteuttamiseen jonkin verran. Alustavasti koko yhteisön olisi kuulunut osallistua ryhmätoteutukseen. Tällöin ryhmän koko olisi kasvanut liian suureksi, joten vain osa vanhemmista osallistui ryhmään. Osalla perheistä ei myöskään ollut lapset paikalla ryhmän ajankohtana. Tämän takia päädyimme yhteisön kanssa siihen, että ryhmään osallistuivat vain ne perheet joiden lapset olivat paikalla. Ryhmän ohjauksessa oli tärkeää, etteivät opinnäytetyön tekijät asettuneet asiantuntijan rooliin vaan pyrkivät yhdenvertaisuuteen ryhmäläisten kanssa.

3 Teoreettiset lähtökohdat

3.1 Yhteistoiminta

Yhteistoimintaa on tutkittu paljon äidin ja lapsen välillä, koska lapsi on luonnostaan riippuvainen äidistään ja sosiaalisesta kanssakäymisestä. Yhteistoiminnan nähdään olevan olennainen osa lapsen kehitystä ja kasvua; lapsi hakeutuu luonnollisesti tilanteisiin, joissa saa olla vuorovaikutuksessa toisten yksilöiden kanssa ja jakaa kokemuksia. Joitakin tutkimuksia on tehty siitä, miten lapsen vammaisuus vaikuttaa lapsen ja vanhemman yhteistoimintaa, sekä miten äidin oma jaksaminen tai sairaus vaikuttaa yhteistoimintaan sitoutumiseen. (Pierce 2009: 204; Pickens – Pizur-Barnekow 2009: 153; Price – Stephenson 2009: 180–181.)

Piercen (2009) mukaan yhteistoiminnan käsite on kuitenkin laajempi kuin vain äidin ja lapsen välinen yhdessä toimiminen. Toiminnallinen kokemus on sidoksissa toisen yksilön kanssa käytävään vuorovaikutukseen, joka muokkaa toimintaa. Tämä vuorovaikutus on dynaamista, koko ajan muuttuvaa ja aktiivista. Yhteistoiminnan ei tarvitse olla kasvokkain tapahtuvaa tai omata yhteisiä merkityksiä, mutta nämä elementit ovat usein mukana yhteistoiminnassa. (Pierce 2009: 204.)

Yhteistoiminnan merkitystä läpi koko ihmisen eliniän ei ole selvitetty tarpeeksi, mutta sillä uskotaan olevan merkitystä ihmisen terveydelle ja hyvinvoinnille (Pickens – Pizur-Barnekow 2009: 155). Yhteistoiminta voi tukea elämänlaatua läpi eliniän, sillä on tutkimuksia, joiden mukaan ihmisen kokemus hyvinvoinnista ja terveydestä kohenevat, kun hän saa olla sosiaalisessa kanssakäymisessä toisten ihmisten kautta ja kokea sitä kautta olevansa merkityksellinen ja tarpeellinen (Hammel 2014: 43–45).

Piercen (2003) mukaan toiminta voidaan määritellä sen luonteen perusteella neljään kategoriaan: yksin toimiminen, rinnakkain toimiminen ja jaettu toimiminen sekä yhteistoiminta. Toiminnan luonne määräytyy henkilön oman kokemuksen ja toiminnan vaatimusten mukaan; millaista vuorovaikutusta toiminta vaatii ja mahdollistaa. On olemassa tietynlaisia toimintoja, jotka vaativat tiivistä ja aktiivista vuorovaikutusta osapuolten

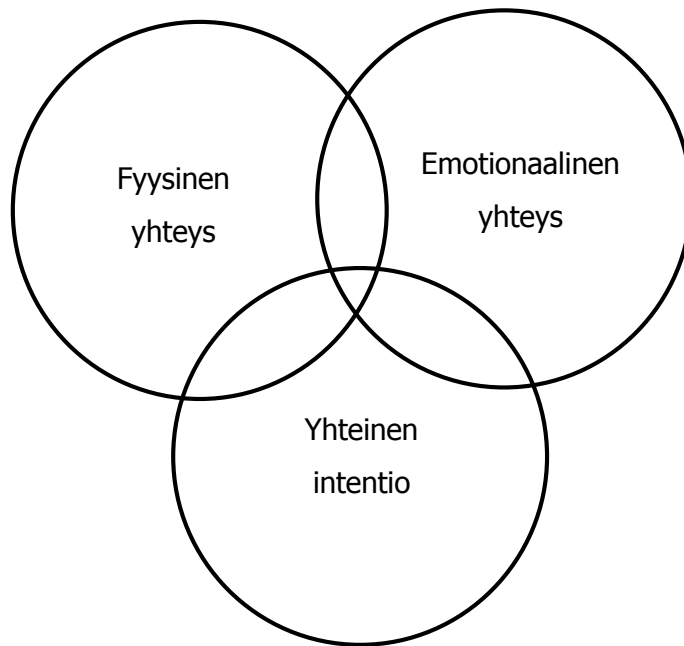
kesken, ja on olemassa toimintoja, joita voi suorittaa itsenäisesti ilman toisen osapuolen kuulemista ja mukaan ottamista. (Pierce 2003: 199.)

Rinnakkaistoiminnassa henkilöt voivat olla samassa tilassa ja tehdä samaa toimintaa, mutta eivät ole vuorovaikutuksessa keskenään. Jaetussa toiminnassa henkilöt voivat edelleen työskennellä yksin toiminnan parissa, mutta heillä on yhteinen päämäärä eli heidän välillään on jonkinlaista vuorovaikutusta päämäärän saavuttamiseksi. Yhteistoiminnassa sen sijaan painottuu vahvasti vuorovaikutus henkilöiden välillä. Teoriassa käytetään usein termiä *highly interactive*, jolla viitataan vaativaan vuorovaikutukseen. (Harra 2014: 42–43; Pierce 2003: 199.)

Toiminnan luonnetta voidaan kuvata jatkumona, jonka toinen ääripää on yksilökeskeinen, yksin toimiminen ilman vuorovaikutusta ja vastakkaisessa päässä toisten kanssa toimiminen vuorovaikutuksessa (Harra 2014: 42). Piercen (2003) mukaan yhteistoiminta on kahden tai useamman henkilön yhteistä toimimista, jossa henkilöt vuorovaikutuksen kautta muokkaavat toimintaa ja samalla toistensa kokemuksia. Henkilöiden tulee osata vuorovaikutuksen kautta tuoda esille omia tarkoitusperiä ja merkityksiä toimintaan liittyen, jolloin toiminnasta tulee jaettua ja siinä työskennellään yhteistä päämäärää kohti (Pierce 2003: 199; Pierce 2009: 204.)

Pickens ja Pizur-Barnekow (2009) ovat luoneet yhteistoiminta-mallin (ks. Kuvio 1.), jossa toiminnan luonnetta on määritelty tarkemmin ja luotu siihen liittyviä käsitteitä. Mallin mukaan on kolme elementtiä, jotka esiintyvät yhteistoiminnan aikana. Nämä elementit ovat *fyysinen yhteys* (shared physicality), *emotionaalinen yhteys* (shared emotionality) ja *yhteinen intentio* (shared intentionality). Näiden kolmen elementin lisäksi yhteistoiminnan taustalla on aina *yhteinen merkitys* (shared meaning). (Pickens – Pizur-Barnekow 2009: 152.)

Kuvio 1. Yhteistoiminnan elementit (Kangas – Kippo 2015: Pickens – Pizur-Barnekowin mukaan)

Fyysisellä yhteydellä tarkoitetaan toiminnassa tarvittavien fyysisten taitojen käyttämistä sovussa toisen tai useamman henkilön kanssa. Henkilöiden fyysinen käytös heijastuu molemmin puolin ja vaikuttaa molempien toimintaan. Toisen vastatessa tunnetasolla toisen tunnetiloihin syntyy emotionaalinen yhteys. Toiminnassa jokaisella henkilöllä on omat roolinsa ja tarkoituksensa toimintaan sitoutumisessa. Näiden lisäksi toiminnalla on yleensä jonkinlainen päämäärä. Yhteistoiminnassa yhteinen intentio edellyttää henkilöiden tunnistavan toistensa roolit ja tavoitteet toimintaa kohtaan, ja toimivan yhdessä yhteistä päämäärää kohti. (Pickens – Pizur-Barnekow 2009: 152–153.)

Pickensin ja Pizur-Barnekowin (2009) mukaan yhteistoimintaan liittyy aina fyysisyys, emotionaalisuus ja tarkoituksenmukaisuus, mutta jokin näistä näkökulmista voi näytettyä toiminnassa vahvemmin. Yhteistoiminta on vastavuoroista toimimista, joka edellyttää aktiivista vuorovaikutusta osapuolten kesken. Vuorovaikutus ei ole kuitenkaan rajoittunut pelkästään puheen tai symbolien käyttöön. (Pickens – Pizur-Barnekow 2009: 153.)

Jaettu yhteistoiminta sisältää osapuolten kesken yhteisiä merkityksiä, mutta yhteistoiminta tuottaa samaan aikaan myös uusia merkityksiä osapuolille. Yhteistoiminnan merkityksen nähdään syntyvän nimenomaan vuorovaikutuksen kautta, jolloin osapuolet

jakavat tunteet ja aikomuksensa keskenään. Ihmisellä on myös tarve sitoutua toisiin ihmisiin ja rakentaa merkityksiä toisten ihmisten kautta. (Pickens – Pizur-Barnekow 2009: 153.)

Suomessa lapsen ja vanhemman yhteistoimintaa on pyritty huomioimaan vanhemman mielenterveyskuntoutuksessa. Vanhemman ja lapsen yhteistoiminnalla on nähty olevan paljon positiivisia vaikutuksia vanhemman kuntoutuksen ja lapsen kehityksen kannalta. Mannerheimin Lastensuojeluliiton ylläpitämä Lasten ja Nuorten kuntoutussäätiö on luonut MIETE-kuntoutusmallin, joka on tarkoitettu perheille, joissa jommallakummalla vanhemmista on mielenterveysongelma. Mallin tarkoituksena on huomioida koko perhe vanhemman kuntoutuksessa ja taata täten lapsen normaali kasvu ja kehitys, sekä katkaista usein sukupolvien ajan jatkunut mielenterveysongelmien kierre. (Aaltonen 2013.)

MIETE-kuntoutusmallissa on nähty, että yhteistoiminta tukee vanhemman roolia ja auttaa vanhempaa tunnistamaan paremmin oman lapsensa tarpeita ja käyttäytymistä, sekä vastaamaan niihin. Yhdessä tekeminen luo onnistumisen kokemuksia ja vahvistaa samalla sekä lapsen että vanhemman minäkuva (Aaltonen 2013.) Nämä havainnot tukevat myös Olsonin (2006a, 2006b) tutkimuksia. Ryhmässä tapahtuvassa yhteistoiminnassa vanhemmat voivat oppia toisilta vanhemmilta uusia toimintatapoja ja saada samalla vertaistukea. Ryhmä lisää myös osallistujien toivoa tulevaisuuden suhteen. Ryhmämuotoinen yhteistoiminta tukee myös lapsen sosiaalisia suhteita ja vuorovaikutustaitoja. (Olson 2006a: 33–34.) Samankaltaista lapsen huomioimista ja vanhemmuuden tukemista tulisi lisätä myös vanhemman päihdekuntoutukseen. Lapsi-vanhempiryhmille nämä antavat selkeästi lisäarvoa ja syytä lisätä niiden määrää.

3.2 Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus

Rusanen (2011) kirjoittaa vanhemmuuden olevan vastavuoroista vuorovaikutusta missä sekä lapsi että vanhempi vaikuttavat toinen toisiinsa ja ovat aloitteellisia osallistujia vuorovaikutuksessa. Aikuinen on kuitenkin vastuussa tästä vuorovaikutussuhteesta ja hänen tulisi olla kykenevä ennakoimaan tilanteita, missä lapsi tarvitsee ohjausta ja apua. Mikäli vuorovaikutussuhde on onnistunut, vanhempi tuntee oman lapsensa ja haluaa oppia tuntemaan tätä lisää. Tällöin vanhempi oppii ymmärtämään lapsensa

viestejä ja osaa vastata niihin asiaankuuluvalla tavalla. Lapselle on tärkeää, että vanhempi olisi vuorovaikutuksessa henkisesti sekä fyysisesti läsnä ja osaisi vastata lapsen aloitteisiin niihin sopivalla tavalla. (Rusanen 2011: 78–80.)

Lapsen ja vanhemman välisiä vuorovaikutussuhteita voidaan jakaa neljään eri luokkaan. Nämä luokat ovat: tasapainoinen, aikuiskeskeinen, lapsilähtöinen ja hajanainen vuorovaikutussuhde. Tasapainoisessa vuorovaikutussuhteessa vanhempi tarjoaa lapselleen hoivaa, läheisyyttä, mutta myös haastetta ja jäsennystä. Aikuiskeskeisessä vuorovaikutuksessa vanhempi tarjoaa liian haastavia tilanteita lapselle. Lapsilähtöisessä vuorovaikutussuhteessa vanhempi vastuuttaa lastaan emotionaalisesti ja on liian salliva. Hajanaudessa vuorovaikutussuhteessa lapsi ei saa tarpeeksi vanhemmuutta vanhemmaltaan. (Salo – Mäkelä 2007: 13.)

Lapsi on heti syntyessään virittäytynyt vuorovaikutukseen. Ensimmäisen elinvuotensa aikana vauva oppii varhaisia vuorovaikutuskuviota seuraamalla ympärillään olevia ihmisiä. Vauva oppii havaitsemaan, miten hän saa äidin tai isän huomion käännettyä itseensä ja tämä havainto tallentuu vauvan muistiin. Ensimmäisen ikävuoden loppuun mennessä kehittyy myös vauvan toiminnallinen muisti. Toiminnallisen muistin avulla vauva tietää, miten uusissa tilanteissa tulee toimia. Vanhempi toimii uusissa tilanteissa vauvan säätelyapuna ja tarjoaa vauvalle mahdollisuuden kokea erilaisia tunnesävyjä, jotka sopivat kyseiseen tilanteeseen. (Salo – Mäkelä 2007: 7-8.)

Varhaislapsuudessa lapsi solmii kiintymyssuhteen muutamiin häntä hoivaaviin henkilöihin. Turvallisesti kiintynyt vauva on tottunut, että hän saa hoivaa ja apua vanhemmaltaan kun sitä tarvitsee. Turvallisessa kiintymyssuhteessa vanhemman keskustelutyyli sisältää paljon tunneperäisiä elementtejä ja erilaiset tunteet ovat sopivasti mukana vuorovaikutuksessa. Välttelevässä kiintymyssuhdetyylissä vanhemmat vastaavat lapsen avuntarpeeseen liian niukasti tai myöhään. Saattaa olla, että lapsi on oppinut olemaan näyttämättä hätää ja avuntarvettaan. Vanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa vanhempi välttelee tai yrittää minimoida tunneperäisiä elementtejä. Ristiriitaisessa kiintymyssuhdetyylissä vanhempi on vastannut sattumanvaraisesti vauvan positiivisiin ja negatiivisiin tunteisiin. Vauva saattaakin vieraissa tilanteissa keskittyä vanhemman läsnäoloon ja huomioon kuin siihen, että tutkisi omaa ympäristöään. (Salo – Mäkelä 2007: 8; Rusanen 2011: 57, 84.)

Vanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa vanhemman antamalla hoivalla on suuri merkitys lapsen turvallisuuden ja rauhallisuuden tunteeseen. Lapselle on tärkeää, että hän voi tulla vanhemman luokse hakemaan turvallisuuden ja hoivattavana olemisen kokemusta. Hoivan tulisi aktivoida lapselle turvamielikuvia myös isompana. Esimerkiksi, kun pieni lapsi saa pienen naarmun, tulisi vanhemman lohduttaa häntä, jotta lapsi saa kokemuksen, että vanhempi huomaa hänen kipunsa ja pahan olonsa. Isompana riittää vain vanhemman puhallus haavaan, koska turvamielikuva lapsuudesta syntyy. (Salo – Mäkelä 2007: 15–16.)

Kaksivuotiaana vanhemman ja lapsen välinen suhde muuttuu, kun lapsi siirtyy vauva- ja taaperoiästä leikki-ikäiseksi lapseksi. Ennen kahden vuoden ikää vanhempi on tarjonnut lapselleen hoivaa, rauhoittavaa ja tyyntäyttävää säätelyä. Nyt vuorovaikutuksessa lapsen kanssa vanhemman tulisi tarjota edelleen näitä samoja asioita, mutta myös kannustaa lasta toimimaan omassa ympäristössään. On tärkeää, että vanhempi osaa iloita lapsen taidoista ja rohkaista tätä yrittämään uusia asioita. Vanhemman tulisi tukea ja ohjata lastaan sellaisiin tilanteisiin, joissa lapsi saa onnistumisen ja hallitsemisen kokemuksia. Tehtävissä, missä lapsi ei vielä itsenäisesti voi onnistua, vanhempi auttaa lastaan. Jotta vanhempi voi onnistua lapsensa ohjaamisessa, tulisi hänen tuntea lapsensa kyvyt, taidot ja ikätasoiset valmiudet. (Salo – Mäkelä 2007: 11, 14.)

Lapselle on tärkeää, että vanhempi on emotionaalisesti läsnä ja seuraa lapsen toimintaa sivusta. Kun lapsen reaktio tai tilanne vaatii, vanhempi puuttuu tilanteeseen ja näin luo lapselle turvallisuuden ja saatavilla olon tunnetta. Emotionaalisesti läsnä oleva vanhempi ilmaisee omia myönteisiä tunteitaan avoimesti, tulkitsee, sanoittaa ja nimeää lapsen eri tunteita. Lapsen kielteisiin tunnereaktioihin vanhempi tarjoaa omaa säätelyapuaan, jotta lapsi oppisi ilmaisemaan näitä kielteisiä tunteita asianmukaisesti. (Salo – Mäkelä 2007: 15.)

Kun lapsen ja vanhemman vuorovaikutus on avointa, uskaltaa lapsi tulla kaikkien tarpeidensa kanssa vanhemman luokse. Hän kokee, että vanhemman kanssa hän tulee ymmärretyksi ja vanhempi osaa tulkita ja vastata lapsen signaaleihin. Ei avoimessa vuorovaikutuksessa lapsi on oppinut, ettei hänen kannata ilmaista omia halujaan ja

toiveitaan vanhemmalle, koska ne eivät ole tärkeitä. Vanhempi suhtautuu usein valikoidusti lapsen signaaleihin, eikä ymmärrä niitä oikein. (Rusanen 2011: 82–84.)

3.3 Päihteet ja vanhemmuus

Päihteisiin kuuluvat alkoholi, lääkkeet ja laittomat ja lailliset aineet, eli huumeet. Päihteiden käyttö voi olla kohtuullista tai henkilö voi olla päihteiden suurkuluttaja, mikä aiheuttaa usein ongelmia päivittäisessä elämässä ja pitkään jatkuneena päihderiippuvaisuutta. (Nätkin 2006a: 7.)

Vaikea päihdeongelma ei ole ainoa haaste päihteitä käyttävän vanhemman elämässä. Päihteitä käyttävällä vanhemmalla ei usein ole koulutusta tai työpaikkaa, mikä vaikuttaa oleellisesti perheen toimeentuloon. Vanhemmaksi tuleminen on saattanut tulla yllätyksenä, eikä sen muutoksiin ole ehditty sopeutua ja usein perhetilanne on myös haastava. Vaikka viranomaiset odottavat kuntoutuksessa olevilta vanhemmilta raittiutta, saattaa vanhempi vielä tuntea vetoa päihdemaailmaa kohtaan ja pohtia omia tavoitteitaan ja tulevaisuuttaan. Usein päihdeongelmaisen sosiaaliset verkostot koostuvat ainoastaan päihteitä käyttävistä ystävistä ja välit sukulaisiin ovat katkenneet. Myös tämä hankaloittaa päihdeongelmasta kuntoutumista. (Hyytinen 2008: 90–92.)

Päihdeongelmaisessa perheessä perheen dynamiikka on usein haastava. Perheenjäsenten välisessä vuorovaikutuksessa tulisi olla turvallisuutta, kommunikaatiota, huolenpitoa, yksilöllisyyttä, jatkuvuutta, kunnioitusta ja huomion antamista. Nämä kaikki eivät välttämättä mahdollistu päihdeongelmaisessa perheessä. (Taitto 2002: 23.)

Perheissä, joissa esiintyy vanhempien ongelmallista alkoholinkäyttöä vanhempien roolit ovat usein epäselviä. Tällöin lapsi saattaa omaksua itsellensä roolin, mikä kuuluisi vanhemmalle. Lapsi saattaa ottaa liikaa vastuuta perheen asioista ja muista sisaruksistaan, eikä lapselle jää tilaa olla lapsi. Roolien puuttuessa lapsi ei ymmärrä miten perheen kuuluisi toimia. Hänelle saattaa olla vierasta, että vanhemmat viettävät aikaa lastensa kanssa ja asettavat lapselleen rajoja. Vanhempien päihteiden käyttö vaikuttaa myös vanhemmuuden laatuun ja vuorovaikutukseen, minkä takia lapsi ei välttämättä saa kokea millaista on hyvä ja turvallinen vanhemmuus. Lapsen kehityksen kannalta on tärkeää, että lapsi saa tuntea olevansa tärkeä ja että vanhemmat pitävät hänestä huolta. Päihdeongelmaisessa perheessä vanhemmat eivät aina pysty huolehtimaan lapsen

tarpeista ja turvallisuudesta. Lapseen saattaa kohdistua fyysistä ja henkistä väkivaltaa, hänen hygieniastaan ja ruuan tarpeesta ei välttämättä pidetä huolta. (Taitto 2002: 17–21.)

Vanhempien ollessa poissaolevia, vaikeutuu lapsen kiintyminen häntä hoivaavaan läheiseen aikuiseen. Vanhemmuuden puutteesta johtuen lapsen identiteetti ja itsetunto saattavat heikentyä, mikä vaikuttaa oleellisesti lapsen myöhempään kasvuun aikuisuuteen saakka. Kun lapsen itsetunto on heikko, on hänen vaikea tunnistaa omia tunteitaan ja tarpeitaan. Vähäinen tuki ja hoiva vanhemmalta saattaa johtaa siihen, ettei lapsi löydä omia voimavarojaan ja ominaisuuksiaan, sekä johtaa tunteeseen ettei lapsi usko olevansa tarpeeksi hyvä. (Taitto 2002: 17–21.)

Vaikka lapsen kasvuympäristössä on puutteita, kun lapsi kasvaa päihdeongelmaisessa perheessä voi lapsi myös selviytyä hyvin aikuisuuteen. Lapsen omat ominaisuudet, oikeaan aikaan annettu tuki, ympäristö, muut perheenjäsenet ja sukulaiset saattavat vaikuttaa positiivisesti lapsen kehitykseen ja kasvuun suojaavina tekijöinä. Näillä tekijöillä on suuri merkitys siihen toteutuvatko riskit, mihin äidin päihteiden käyttö altistaa lasta. (Holmila ym. 2013: 37.)

Äidin päihteiden käytöllä on myös vaikutusta hänen kokemaansa vanhemmuuden rooliin ja pätevyYTEEN. Tutkimuksissa on huomattu, että päihdeongelmaiset äidit luottavat vähemmän omiin taitoihin ja kykyihinsä olla vuorovaikutuksessa lapsensa kanssa kuin muut äidit. He ovat myös vähemmän luovempia ja aloitteellisia lapsensa kanssa, sekä ilmaisevat vähemmän iloa lapsen kanssa toimiessa. Huumeriippuvaisten äitien huono itsetunto ja alhainen turhautumiskynnys lisäävät suuria odotuksia ja vaatimuksia millainen äiti heidän tulisi olla. (Belt – Posa – Punamäki – Rantala 2006: 239–240.)

Yhdysvalloissa tutkittiin äitejä, jotka olivat yhdessä lapsiensa kanssa terapeutisessa yhteisöhoitossa ja äitejä, jotka olivat kuntoutuksessa yksin. Äidit, jotka olivat olleet yhdessä lapsiensa kanssa kuntoutuksessa, olivat kuntoutuksen jälkeen raittiita, saaneet töitä ja lapsensa huoltajuuden takaisin useammin kuin yksin kuntoutuksessa olleet äidit. (Ruisniemi 2006: 170–171.) Onkin tärkeää pohtia pääsevätkö vanhemmat ja lapset samaan kuntoutukseen vai erotetaanko heidät toisistaan kuntoutuksen ajaksi.

Samassa kuntoutuspaikassa lapsen ja äidin välistä suhdetta voidaan rakentaa ja tukea. Kuntoutuksessa äiti saa kokea olevansa äiti, mikä saattaa ehkäistä huostaanottoja (Nätkin 2006b: 29). Perheen yhdessä pitäminen saattaa myös tukea ja motivoida äitiä vähentämään tai lopettamaan kokonaan päihteiden käytön, äitiys voi siis toimia voimavarana kuntoutuksessa. Toisaalta on tärkeää, että vanhemman psyykkinen ja fyysinen vointi saadaan tasapainoon, jotta hän jaksaa huolehtia omasta lapsestaan ja olla tälle vanhempi. Laitoskuntoutus tarjoaa perheelle myös turvallisen ja pysyvän päivärytmin, mikä rakentaa luottamusta vanhemman ja lapsen välille. (Ruisniemi 2006: 165–167.)

3.4 Lastensuojelu

Lastensuojelun perustehtävänä on huolehtia lapsen oikeuksista. Lapsella nähdään olevan oikeus turvalliseen kasvuun ja kehitykseen sekä erityissuojeluun. Lastensuojelun tulee edistää ja turvata lapsen hyvinvointia sekä ennaltaehkäistä ongelmia. Vanhempien tukeminen kasvatustehtävässä, yleisiin kasvuolosuhteisiin vaikuttaminen ja lastensuojelutyö ovat lastensuojelun tehtäviä. (Häkkinen 1999: 94–95; Mitä on lastensuojelu? n.d.)

Lastensuojelun palvelut ovat jakaantuneet kolmeen kategoriaan: peruspalvelut, avohuolto ja kodin ulkopuolinen huolto. Peruspalveluihin kuuluvat mm. neuvola, päivähoito, koulut ja perhetyö. Avohuollon palveluita ovat esim. hoito- ja terapiapalvelut, asuminen tukeminen, taloudelliset tuet, tukihenkilö- ja perhetoiminta sekä kriisipalvelut. Kodin ulkopuolista hoitoa katsotaan olevan psykiatriset yksiköt, koulukodit, lasten- ja nuorisokodit, ammatilliset perhekodit ja perhehoito. (Häkkinen 1999: 100; Mitä on lastensuojelu? n.d.)

Peruspalveluiden piiriin kuuluvat kaikki Suomen kansalaiset, kun taas avohuollon ja kodin ulkopuolisen huollon palveluiden saaminen edellyttää lastensuojelun asiakuutta ja asiakassuunnitelman tekoa, jolla pyritään turvaamaan lapsen kasvu ja kehitys. Lastensuojelun tarpeen selvittäminen aloitetaan joko vanhemman omasta ilmoituksesta tai ulkopuolisen henkilön taikka viranomaisen ilmoituksesta. (Mitä on lastensuojelu? n.d.)

Lastensuojeluilmoituksien yksi suurin ilmoitussyy on vanhemman tai vanhempien päihteiden käyttö. Etenkin pienten lasten huostaanottojen taustalla on usein äidin päihde-

ongelma, joka vaikuttaa usein haittaavasti tai vahingoittavasti lapsen kehitykseen. Naisten päihteiden käyttö on tutkimusten mukaan lisääntynyt hieman, mikä osittain selittää lastensuojeluilmoitusten taustalla olevien päihdeäitien suurta lukumäärää. Äidin päihteiden väärinkäyttöön kiinnitetään myös enemmän huomiota kuin isän, ja siitä tehdään herkemmin lastensuojeluilmoitus. (Heino 2009; Holmila ym. 2013: 36–38.) Vuonna 2013 Suomessa tehtiin yhteensä 107 896 lastensuojeluilmoitusta. Eniten ilmoituksia tehdään Keski-Suomessa ja vähiten Pohjanmaalla asukaslukuun suhteutettuna. (Lastensuojelu 2013.)

Sosiaali- ja terveysministeriön (2011) tekemän selvityksen mukaan päihdeongelmaisten vanhempien ja heidän lastensa saamat tukipalvelut eivät ole riittäviä. Suomessa tarvitaan enemmän hoitopaikkoja, joissa tuettaisiin nimenomaan koko perhettä ja huomioitaisiin lapset kuntoutuksessa. Selvityksessä painotettiin myös, että perheiden tulisi saada apua ongelmiinsa monipuolisemmin. Lastensuojelussa työntekijöiltä puuttuu osaamista ja tietoa päihdeongelmien hoidosta ja päihdekuntoutuksessa taas ei ole riittävästi huomioitu lapsiosaamista. Näitä palveluita tulisi kehittää edelleen siten, että koko perhe huomioitaisiin kuntoutuksessa. (Sosiaali- ja terveysministeriön selvitys 2011.)

4 Ryhmän suunnittelu ja toteutus

Opinnäytetyön lapsi-vanhempiryhmään osallistui viisi perhettä, joissa lasten ikäjakama oli 1–5 vuotta. Vanhempia ryhmässä oli kuusi ja lapsia seitsemän. Ennen ryhmäprosessin alkamista vanhempia ja PYY:n henkilökuntaa haastateltiin. Henkilökunnalta saatiin tietoa perheistä ja heidän haasteistaan liittyen vuorovaikutukseen ja yhteistoimintaan. Henkilökunnan kanssa keskusteltiin myös, mitkä toiminnot olisivat soveltuvia PYY:ssä käytettäviksi ja mistä he kokisivat vanhempien hyötyvän. Vanhempien alkuhaastattelu ja PYY:n henkilökunnalta tiedon kerääminen olivat taustatyötä, joiden pohjalta lapsi-vanhempiryhmää lähdettiin suunnittelemaan tarkemmin.

Ryhmä toteutui kaksi kertaa viikossa aina maanantaisin ja torstaisin yhteensä kahdeksan kertaa. Ryhmä alkoi 9.15 ja kesti noin tunnin ja 15 minuuttia, mutta aika oli joustava. Lapset olivat paikalla 45 minuuttia ja sen jälkeen työskentelyä jatkettiin vanhempien kanssa. Jokaista ryhmäkertaa seurasi aina yksi PYY:n työntekijä havainnoijan roolissa. Tällöin työntekijät pystyivät saamaan ensikäden tietoa ryhmästä, mitä ryhmässä tehtiin ja miten, sekä millaista asiakkaiden toiminta oli. Työntekijät pystyivät myös antamaan palautetta ryhmän ohjaajille ryhmäkerrasta. Opinnäytetyön ryhmätoteutuksesta kirjoitettiin uutinen PYY:n omaan uutiskirjeeseen (ks. Liite 5).

4.1 Alkuhaastattelu

Ennen ryhmätoteutuksen alkamista on hyvä käydä ryhmään osallistuvien kanssa läpi, mitä ryhmäprosessi tulee pitämään sisällään ja millaisia ajatuksia osallistujilla on ryhmästä (Borg – Bruce 1991: 97–98). Vanhempien alkuhaastattelu toteutettiin PYY:n tiloissa ja se kesti noin 45 minuuttia. Alkuhaastatteluun osallistuivat kaikki lapsi-vanhempiryhmään osallistuneet vanhemmat eli yhteensä kuusi vanhempaa. Alkuhaastattelun tarkoituksena oli selvittää osallistujien toiveita ja odotuksia ryhmästä. Haastattelussa selvitettiin myös, millaisia toimintoja vanhemmat pitivät mieluisina ja haasteellisina lapsen kanssa toimiessa.

Toiminnoiksi vanhemmat toivoivat leipomisen, askartelun ja ulkoilun. Vanhemmat kertoivat kokevansa ulkoilun haasteelliseksi, koska eivät tienneet, mitä lapsen kanssa voisi

ulkona tehdä. Tämän takia ulkoilua oli ryhmäprosessin aikana kaksi kertaa. Vanhemmat toivoivat saavansa uusia ideoita, itsevarmuutta ja rohkeutta lapsen kanssa toimimiseen. Vanhemmat halusivat myös oppia tarjoamaan lapselleen ikätasoista toimintaa.

Ryhmätoteutukset oli tarkoitus videoida joka kerta, jotta vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta olisi pystynyt havainnoimaan luotettavammin. Alkuhaastattelussa vanhempien kanssa keskusteltiin ryhmäkertojen videoinnista. Vanhemmat kokivat, että videointi vaikuttaisi liikaa heidän toimintaansa ja he eivät kykenisi olemaan omia itsejään silloin. Videointi päätettiin jättää pois ja opinnäytetyön tekijät kirjasivat havainnointitiedot ylös ryhmäkerran aikana. Aineiston monipuolisuuden lisäämiseksi ryhmän loppuun lisättiin refleктоiva haastattelu vanhempien kanssa. Refleктоivassa haastattelussa käytiin vanhempien kanssa läpi heidän vuorovaikutustaan ja yhteistoimintaa lapsen kanssa. Haastattelun kesto oli noin puoli tuntia.

4.2 Ryhmärakenne

Ryhmärakenteen luomiseen käytettiin Colen seitsemän vaiheen työtapaa (Cole's seven steps). Mallin seitsemän vaihetta ovat aloitus, toiminta, jakaminen, käsittely, yleistäminen, soveltaminen ja yhteenveto. Aloitus-osiossa käydään läpi ryhmän osallistujien nimet. Nimien läpikäynnillä on terapeuttinen vaikutus, koska se lisää henkilöiden tunnetta ryhmään kuulumisesta. Ohjaaja esittelee itsensä ja ryhmän tavoitteet sekä tarkoituksen. Ryhmän alussa tehdään usein lämmittelyleikki, joka orientoi osallistujia ryhmään ja saa heidät rentoutumaan. Ohjaaja vaikuttaa omalla olemuksellaan ryhmän tunnelmaan ja osallistujien odotuksiin. Ryhmän alussa käydään läpi ryhmäkerran kulku; mitä tullaan tekemään ja kuinka paljon aikaa on käytettävissä. (Cole 2012: 4–6.)

Ryhmäkerrat aloitettiin aina rytmimummoksi nimitetyllä rytmimunalla, jota osallistujat ravistelivat vuorotellen ja kertoivat oman nimensä (ks. Kuvio 2). Rytmimummo toimi esittelykierroksen lisäksi lämmittelyleikkinä. Tämän jälkeen ryhmän kulku käytiin läpi, vanhemmille ja lapsille kerrottiin mitä ryhmän aikana tullaan tekemään.

Kuvio 2. Rytmimummot

Aloituksen jälkeen siirrytään toimintaan. Ohjaajan tulee tietää, mitä taitoja kyseinen toiminta vaatii ja millaiset ovat osallistujien taidot. Tällöin ohjaaja voi soveltaa toimintaa vastaamaan osallistujien taitoja. Ohjaaja voi osallistua aktiivisesti toimintaan tai seurata osallistujien toimimista sivusta. Ohjaajan onkin tärkeää pohtia, minkälaisen roolin hän ottaa toiminnan ajaksi. Rooli valikoituu ryhmäläisten taitojen ja kykyjen perusteella; tarvitsevatko he aktiivista ohjausta ja mukana oloa vai pystyvätkö he toimimaan ryhmänä itsenäisesti. Roolin valintaan vaikuttaa myös ryhmän tarkoitus: kuinka paljon havainnointitietoa halutaan ryhmäläisistä kerätä. Mitä enemmän halutaan havainnointitietoa sitä passiivisempi on ohjaajan rooli. (Cole 2012: 6–8.)

Ryhmätoiminnoiksi valikoituivat sanomalehtimeri, sormivärimaalaus, pullien leipominen, jäälyhtyjen teko ulkona, taikataikinan muovailu ja koristelu, metsässä leikkiminen ja loppujuhla. Loppujuhlan toiminnot olivat sanomalehtimeri, saippuakuplien ja serpenttien puhaltaminen sekä Muumi-laulujen kuunteleminen. Toiminnot valittiin vanhempien toiveiden mukaan. Tärkeää oli myös, että vanhemmat pystyisivät tekemään toimintoja kotona yhdessä lapsen kanssa, eivätkä materiaalit olisi kalliita. Toimintojen valintaa muokkasi myös PYY:n tarjoamat tilat ja välineet. Toimintaa suunniteltaessa oli tärkeää huomioida lasten ikäjakauma, koska heidän ikätasoiset taitonsa erosivat paljon toisistaan. Ikätasoisien taitojen huomiointi helpotti toiminnan soveltamista ja porrastamista.

Ryhmäprosessin ryhmätoimintoja valittaessa pyrittiin valitsemaan sellaisia toimintoja, jotka edistäisivät lapsen ja vanhemman yhteistoimintaa. Toimintojen valinnassa pyrittiin huomioimaan seuraavia elementtejä. Olson (2006b) nostaa työssään esille, että

vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen synnyttämiseen ideaalitoiminta tarjoaa mahdollisuuden vastavuoroiseen kommunikointiin ja haastaa lapsen oppimaan uutta siten, että vanhempi auttaa lasta. Toiminnot, joissa lapsi saa itse vaikuttaa toiminnan sisältöön lisää lapsen halua osallistua toimintaan. Esimerkiksi lapsen joutuessa suunnittelemaan ja järjestelemään toimintaa, hakee lapsi luonnollisesti vanhempaa työskenteleensä tueksi, jolloin syntyy vuorovaikutusta. Toimintojen valinnassa pääpainona on lapsen kehitystehtävien ja kiinnostuksenkohteiden huomiointi, mutta myös vanhempien tulee innostua toiminnasta ja saada lapset osallistumaan toimintaan. (Olson 2006b: 113–114.)

Yhteisen toiminnan kautta voidaan löytää uusia tapoja kommunikoida ja muuttaa vanhoja epäsuotuisia toimintatapoja. Positiiviset kokemukset lisäävät todennäköisyyttä, että lapsi ja vanhempi tekisivät jatkossa yhdessä asioita. Onnistumisen kokemus vahvistaa vanhemman luottamusta omaan taitoihinsa, myös lapsen luottamus vanhempaa kohtaan kasvaa onnistumisten kautta sekä lisää lapsen kiinnostusta toimintaan kohtaan. Onnistuneen vuorovaikutustilanteen luomisen jälkeen vanhempi kokee usein hallitsevansa paremmin lapsensa käyttäytymistä ja vahvistavansa heidän emotionaalista suhdettaan. (Olson 2006a: 34–35.)

Toimintaosuus päätettiin aina samaan loppuloriin, jossa vanhemmat koskettivat lastansa lorun sanojen mukaisesti (ks. Liite 1). Loruttelun avulla voidaan rauhoittaa lasta ja lisätä lapsen perusturvallisuuden tunnetta, kun sama loru toistetaan samassa tilanteessa (Hurme 2011: 27). Lapsen koskettaminen kasvattaa lapsen kehoitietoisuutta ja kehon arvostamista. Koskettamisella halutaan välittää lapselle viesti, että hän on tärkeä ja rakas vanhemmalle. Vanhempi antaa lapselleen hoivaa ilman, että sitä tarvitsee erikseen pyytää ja koskettamisella luo lapselleen turvallisen ja rauhoittuneen olon. (Booth – Jernberg 2003: 63, 369.) Kosketuksen kautta voidaan myös rakentaa yhteyttä vanhemman ja lapsen välille ja täten edistää yhteistoimintaa (Pickens – Pizur-Barnekow 2009: 152).

Toiminnan jälkeen osallistujat jakavat oman kokemuksensa muille ryhmäläisille. Jakaminen on vapaaehtoista ja jokainen ryhmäläinen määrittelee, mitä haluaa toisille jakaa. Ohjaajan tehtävänä on rohkaista osallistujia jakamiseen ja huomioida, että jokainen osallistuja tulee kuulluksi ja heidän ajatuksensa ja tunteensa arvostetuiksi. Käsittely-

vaiheessa ryhmäläiset pohtivat tarkemmin, mitä tunteita heissä heräsi liittyen toimintaan, ohjaajaan ja muihin ryhmäläisiin. Tunteiden käsitteleminen on tärkeää, koska käsittelemättömät, erityisesti negatiiviset tunteet, voivat vaikuttaa osallistumiseen seuraavalla ryhmäkerralla ja heikentää muutoksen vaikutusta. Ryhmässä tapahtuvien ilmiöiden kuten jonkun ulkopuolelle jättäminen, tulee käsitellä ryhmäläisten kesken. Tällaisilla ilmiöillä on voimakas vaikutus ryhmän lopputulokseen. (Cole 2012: 8)

Yleistämisessä ohjaaja kokoaa käsittelyssä nousseita tunteita yhteen. Ohjaaja myös peilaa toimintaa tavoitteisiin; olivatko toiminnan tulos ja ryhmän tavoitteet yhteneväiset. Yleistämisen jälkeen ohjaaja auttaa osallistujia pohtimaan yhdessä, miten ryhmässä koettuja ja opittuja taitoja voisi soveltaa omassa arjessa. Ohjaaja voi käyttää itseään tässä kohtaa esimerkkinä, havainnollistaakseen osallistujille soveltamisen tarkoituksen. Ryhmän lopussa ohjaaja tekee yhteenvedon, jossa korostetaan ryhmässä tärkeimmiksi nousseita näkökulmia. Yhteenvedossa tarkastellaan vielä uudestaan ryhmän tavoitteita, tyytyväisyyttä ja ryhmäprosessia. (Cole 2012: 8, 10–11.)

Jakaminen, käsitteleminen, yleistäminen ja yhteenveto käytiin vanhempien kanssa läpi reflektioivassa haastattelussa. Reflektioiva haastattelu vanhempien kanssa oli yhteistoiminnan jälkeen, jolloin lapset jäivät PYY:n työntekijöiden hoitoon ja vanhempien kanssa siirryttiin erilliseen tilaan haastattelun ajaksi. Reflektioivan haastattelun tarkoituksen oli kuulla vanhempien kokemuksia ryhmäkerrasta ja pohtia ryhmän aikana tapahtunutta vuorovaikutusta ja yhteistoimintaa.

Reflektioiva haastattelu piti sisällään tiettyjä kysymyksiä (ks. Liite 2), joihin jokainen vanhempi vastasi. Kysymysten pysyessä samoina jokaisella ryhmäkerralla, vanhemmat pystyivät paremmin kiinnittämään huomiota erilaisiin osa-alueisiin omassa vuorovaikutuksessaan ja yhteistoiminnassa lapsen kanssa. Toistuvat kysymykset toimivat myös aineiston analysoinnissa, kun haluttiin selvittää oliko ryhmän aikana tapahtunut muutosta. Reflektioivan haastattelun mukaisesti vanhemmille annettiin palautetta vuorovaikutuksesta ja yhteistoiminnasta. Myös PYY:n työntekijä saattoi jakaa tilanteessa omia havaintokokemuksiaan. Haastattelujen lopuksi vanhempien kanssa suunniteltiin yhdessä seuraavan ryhmäkerran sisältöä.

Reflektio on ihmisen kykyä havainnoida itseä, minkälaisia tunteita ja ajatuksia itsessä herää, sekä miten ne vaikuttavat toiseen henkilöön. Reflektiokyvyn avulla ihminen käsittää toisen ihmisen erillisenä itsestään ja erottaa toisen ihmisen tunteet ja ajatukset itsestään. Erityisesti vanhemman tulisi kyetä tunnistamaan omat ja lapsensa tunteet, sekä ymmärtämään niiden erillisyyden, mutta kuitenkin samanaikaisesti niiden vaikutus toisiinsa. Reflektiivisyys auttaa ymmärtämään lapsen tarpeita ja vastaamaan niihin riittävästi. (Jaskari 2008: 126.)

Reflektiokyky kehittyy ainoastaan vuorovaikutuksessa toisen ihmisen kanssa. Reflektiokyvyn perustana on varhainen vuorovaikutus, mutta reflektiokyky voi kehittyä vielä myöhemmällä iällä uusien vuorovaikutussuhteiden avulla. Reflektiivisessa työotteessa työntekijä käy vanhemman kanssa läpi vuorovaikutustilannetta lapsen kanssa. Reflektiivisessä keskustelussa nostetaan esille vuorovaikutuksessa olleita positiivisia tilanteita ja pohditaan vanhemman ja lapsen tilanteeseen liittyneitä tunteita ja ajatuksia. Keskustelussa käydään läpi myös tilanteita, jossa vanhempi ei ole kyennyt pitämään lasta mielessään. (Kalland – Pajulo 2008: 166, 169.)

5 Aineiston keruu ja analyysi

Aineisto koostui kahdeksan ryhmäkerran havainnointitiedoista ja reflektioivista haastatteluista sekä loppuhaastattelusta. Yksi perheistä osallistui vain puoliin ryhmäkerroista ja osa vanhemmista ei päässyt kaikille ryhmäkerroille paikan päälle. Havainnointitiedot kerättiin ryhmän aikana tapahtuvasta lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutuksesta ja yhteistoiminnasta. Havainnointitietojen keräämisen tukena käytettiin runkoa, jossa oli eriteltynä vuorovaikutuksen eri osa-alueita sekä yhteistoiminnan eri muodot (ks. Liite 3). Myös reflektioivien haastattelujen kysymykset pohjautuivat vuorovaikutukseen ja yhteistoimintaan. Loppuhaastattelu käsitteli vanhempien kokemusta ryhmäprosessista ja vuorovaikutuksen ja/tai yhteistoiminnan muutoksen arvioinnista.

5.1 Vuorovaikutuksen ja yhteistoiminnan havainnointi

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta ja yhteistoiminnan vaikutusta vuorovaikutukseen. Tämän takia ryhmässä havainnoitiin lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta ja yhteistoiminnan luonnetta. Havainnoinnissa kiinnitettiin huomiota seuraaviin tekijöihin: katsekontakti, kosketus, ilmeet ja eleet, kehon asennot, puhuminen, tunnetilat, huomiointi ja yhteistoiminta. Nämä tekijät nousivat kommunikaatio- ja vuorovaikutustaitojen arviointimenetelmästä (ACIS). ACIS (Assessment of Communication and Interaction Skills) on toimintaterapeuttien kehittämä arviointimenetelmä, jonka avulla havainnoidaan henkilön kykyä kommunikoida tai olla vuorovaikutustilanteessa (Keponen 2014: 3).

Kommunikaatio- ja vuorovaikutustaidot jaetaan kolmeen osa-alueeseen: fyysinen, tiedonvaihto ja vastavuoroisuus. Fyysisyys pitää sisällään kehon asennot, liikkeet, fyysisen kontaktin ottamisen ja katsekontaktin sekä eleet ja ilmeet. Ihminen käyttää kehoaan vuorovaikutuksessa ja kehonsa viesteillä ihminen voi joko parantaa tai heikentää omaa suoriutumistaan vuorovaikutustilanteissa. Itsensä ilmaiseminen ja äänenkäyttö kuuluvat tiedonvaihdon osa-alueeseen. Ihminen hyödyntää erilaisia äänenpainoja ja -sävyjä viestimisen tukena. Itseilmaisun tarkoituksena on osata ilmaista omia haluja, toiveita, kieltäytymistä ja ehdotuksia sekä kysyä asiaankuuluvaa tietoa tilannetta varten. Hyväs-

sä tiedonvaihdoissa on tärkeää käyttää tilannesidonnaista sanoja, ilmaisuja ja lauseita. (Keponen 2014: 3–4, 8–9.)

Vuorovaikutuksessa vastavuoroisuudessa tunteilla on suuri rooli. Vuorovaikutustilanteissa ihminen reagoi tunteilla joko tarkoituksellisesti tai tahattomasti eri tilanteisiin ja ihmisiin. Tunteiden ilmaisu vuorovaikutustilanteissa on kulttuurisidonnaista; mikä on sallittua ja millaista reagointia odottaa toisilta sekä roolien tunnistamista vuorovaikutustilanteessa. Omien ja toisten tunteiden tunnistaminen ja tulkitseminen on tärkeää, jotta sosiaalinen kanssakäyminen on mahdollista. Vastavuoroisuuteen liittyy myös huomion suuntaaminen meneillä olevaan sosiaaliseen tilanteeseen ja toimintaan. Se pitää sisällään myös toisten kunnioittamisen ja toisten mielipiteiden huomioonottamisen, jotka helpottavat osaltaan yhteistyön sujumista. (Keponen 2014: 3–4, 8–9.)

Ryhmään osallistuneet viisi perhettä jaettiin opinnäytetyön tekijöiden kesken niin, että kumpikin seurasi koko ryhmäprosessin ajan samoja perheitä. Samojen perheiden seuraaminen helpotti pienten muutosten huomaamista, kun perheet tulivat tutummiksi. Opinnäytetyön tekijöillä oli ryhmässä toiminnan ajan lähinnä havainnoijan rooli, jolloin mahdollistui suuren havainnointitietomäärän kerääminen. Opinnäytetyön tekijät vetäytyivät sivummalle ryhmästä toiminnan ajaksi havainnoimaan vuorovaikutuksen tilanteita ja yhteistoimintaa. Havainnointitiedot kirjattiin havainnointihetkellä ylös havainnointirungon osien mukaisesti (ks. Liite 3). Tällä pyrittiin lisäämään työn luotettavuutta, kun havainnointitiedot eivät jääneet vain muistin varaan.

5.2 Refleктоiva haastattelu ja palautehaastattelu

Refleктоiva haastattelu toteutettiin aina ryhmätoiminnan jälkeen vanhempien kanssa ja PYY:n työntekijä osallistui tilanteeseen. Kysymykset refleктоivassa haastattelussa pohjautuivat havainnointirungon osa-alueisiin, mitkä nousivat ACIS-arviointimenetelmästä (ks. Liite 2). Refleктоiva haastattelu toteutettiin siten, että toinen opinnäytetyön tekijöistä johti haastattelua ja toinen kirjoitti vastaukset tietokoneelle. Opinnäytetyön tekijät hoitivat työnjaon tasapuolisesti niin, että molemmat saivat olla yhtä monta kertaa ryhmän haastattelijoita ja muistiinpanojen kirjoittajia.

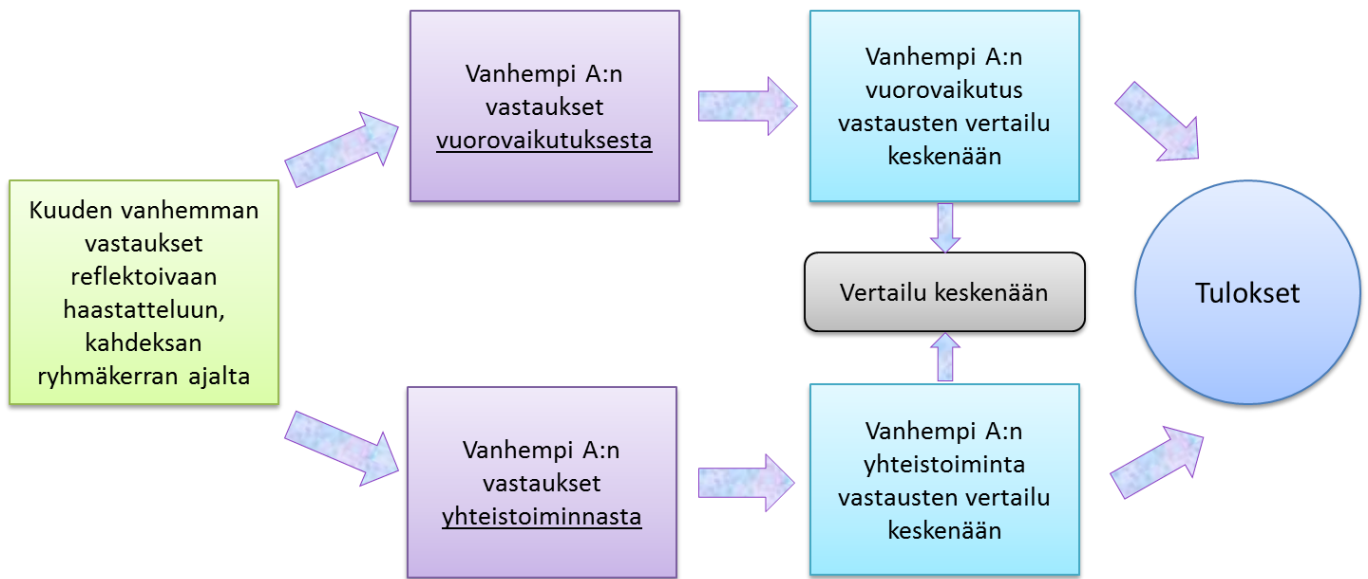
Palautehaastattelu toteutettiin kaksi viikkoa ryhmäprosessin päättymisen jälkeen vanhemmille. Palautehaastatteluun pääsi osallistumaan vain kaksi vanhempaa ja kaksi vanhempaa antoivat palautetta kirjallisesti. Kahdelta muulta vanhemmalta ei saatu minkäänlaista palautetta, koska heidän jaksonsa PYY:ssä oli jo loppunut. Haastattelutilanteessa vanhemmilta kerättiin palautetta ensin kirjallisesti, jolloin he saivat kirjoittaa vapaamuotoisen palautteen ryhmästä. Sen jälkeen vanhempien kanssa käytiin palautehaastattelu. Palautehaastattelun kysymykset (ks. Liite 4) oli mietitty valmiiksi ryhmäprosessin ja tutkimuskysymysten pohjalta.

5.3 Aineiston analyysi

Aineiston analyysi tehtiin monivaiheisesti. Aineisto koostui refleктоivien haastattelujen vastauksista, ryhmäkertojen havainnointitiedoista ja palautehaastattelun vastauksista. Palautehaastattelun vastauksista kerättiin vanhempien kokemus ryhmäprosessista ja mahdollisista muutoksista. Aineiston analyysissa analysoitiin ensin erikseen refleктоivan haastattelun vastaukset ja sen jälkeen erikseen ryhmäkertojen havainnointitiedot. Refleктоivan haastattelun aineisto koostui kahdeksan ryhmäkerran vastauksista.

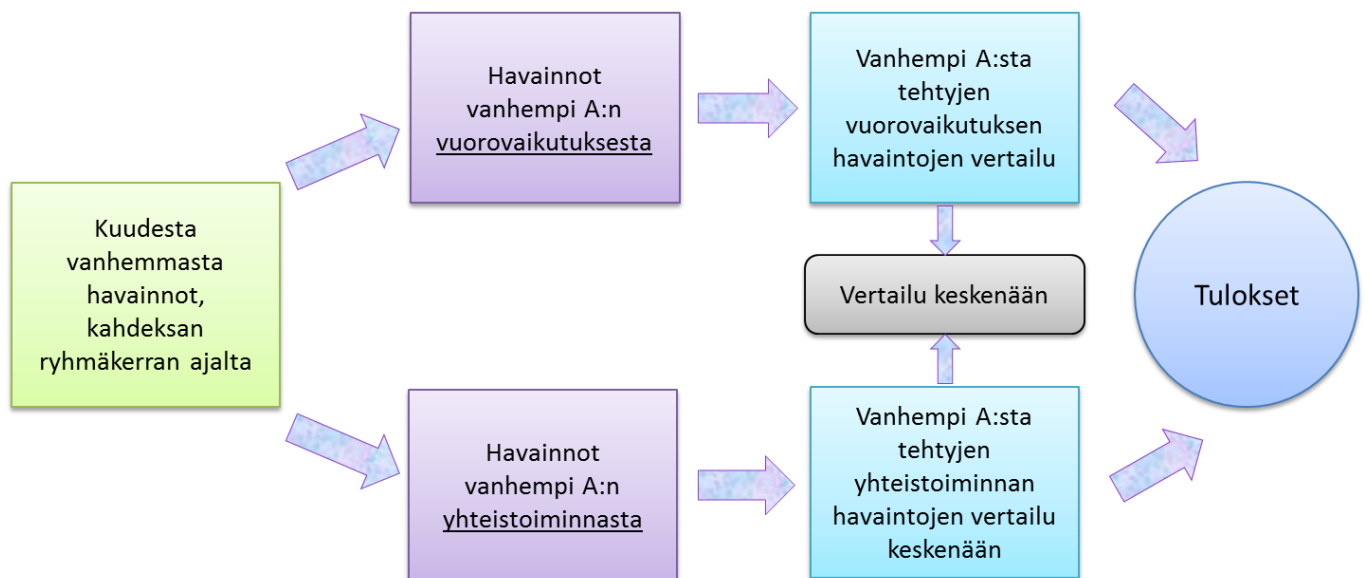
Jokaisen vanhemman vastaukset analysoitiin erikseen (ks. Kuvio 3.). Vastauksista eriteltiin vuorovaikutukseen ja yhteistoimintaan liittyvät vastaukset. Jokaisen vanhemman vastaukset käytiin kysymys kysymykseltä läpi. Vanhemman omia vastauksia verrattiin keskenään ja näistä vastauksista pyrittiin löytämään mahdollisia vanhemman esille tuomia muutoksia liittyen vuorovaikutukseen.

Esimerkiksi vuorovaikutukseen liittyvään kysymykseen: ”Koskitko lapseesi toiminnan aikana? Millaista kosketukseksi oli?”, yksi vanhemmista vastasi kolmella ensimmäisellä kerralla, ettei ollut koskenut ollenkaan lapseensa toiminnan aikana. Neljännessä ryhmäkerrasta eteenpäin vanhempi vastasi kysymykseen ottaneensa lapsen syliinsä ja koskeneensa lasta loppulorun sanojen mukaisesti. Tällä tavalla käytiin kaikki refleктоivan haastattelun kahdeksan kysymystä läpi yksi vanhempi kerrallaan. Opinnäytetyön ajatuksena oli, että yhteistoiminta vaikuttaisi vuorovaikutuksen kehittymiseen, jolloin tätä yhteyttä yritettiin löytää vertailemalla vuorovaikutukseen ja yhteistoimintaan liittyviä vastauksista keskenään.

Kuvio 3. Refleктоivan haastattelun analysoinnin vaiheet

Havainnointitiedot analysoitiin samalla periaatteella kuin refleктоivan haastattelun vastaukset (ks. Kuvio 4.). Havainnointitietoja oli kertynyt kahdeksalta ryhmäkerralta. Havainnointitiedot käytiin myös läpi vanhempi kerrallaan ja näistä havainnointitiedoista eriteltiin vuorovaikutukseen ja yhteistoimintaan liittyvät havainnot. Näitä havaintoja vertailtiin keskenään osa-alueittain ja pyrittiin löytämään mahdollista muutosta. Myös havainnointitiedoista pyrittiin löytämään yhteistoiminnan ja vuorovaikutuksen kehittymisen yhteyttä.

Kuvio 4. Havainnointitietojen analysoinnin vaiheet.

6 Tulokset ja johtopäätökset

Tuloksissa tulee huomioida, etteivät kaikki vanhemmat päässeet osallistumaan kaikille ryhmäkerroille. Tämän takia osalla vanhemmista ei välttämättä ehtinyt tapahtua muu-
tosta vuorovaikutuksessa ja yhteistoiminnassa. Tuloksista tehtävien johtopäätösten
teossa tulee ottaa huomioon vanhempien refleктоivan haastattelun vastauksien ja ha-
vainnointitietojen ristiriitaisuus liittyen yhteistoiminta-osuuteen. Tämän ristiriitaisuuden
takia oli vaikeaa vetää selkeää syy-seuraussuhdetta yhteistoiminnan ja vuorovaikutuk-
sen kehityksen välille. Palautehaastattelun tuloksissa tulee huomioida, että palaute-
haastatteluun pääsi osallistumaan vain neljä vanhempaa kuudesta.

Seuraavat tulokset vastaavat opinnäytetyön ensimmäiseen kysymykseen: millaisia
mahdollisia muutoksia vuorovaikutuksessa ja yhteistoiminnassa tapahtuu ryhmäproses-
sin aikana? Refleктоivan haastattelun tulosten perusteella osa vanhemmista nosti esille
muutosta vuorovaikutuksessa ja/tai yhteistoiminnassa, osa vanhemmista taas ei tuonut
esille muutosta näissä osa-alueissa. Vanhemmista kolme olivat alkaneet ensimmäisten
ryhmäkertojen jälkeen kiinnittämään enemmän huomiota katsekontaktin käyttöön.
Nämä vanhemmat olivat erityisesti alkaneet pohtimaan katsekontaktin merkitystä vuo-
rovaikutuksessa.

Ryhmäprosessin edetessä kaksi vanhempaa olivat alkaneet ymmärtää, miten tunnetilat
saattavat näkyä heidän eleissä, ilmeissä ja kehonasennoissa. Yksi vanhemmista oli al-
kanut pohtia, minkälaista hänen sanaton viestintä oli. Kahdella vanhemmista kosketus
oli lisääntynyt ryhmän edetessä. Molemmat vanhemmat alkoivat ohjaamaan lastaan
kosketuksen avulla, ja toinen vanhemmista rohkaistui ottamaan lapsensa syliin loppu-
lorun ajaksi. Yhden vanhemman vastauksista nousi esille myös puheeseen liittyvää
muutosta. Vanhempi oli alkanut omien sanojensa mukaan kehumaan lastaan enemmän
ryhmän edetessä.

Vanhempien vastauksien perusteella vuorovaikutukseen vaikutti suuresti vanhemman
omat tunnetilat. Yksi vanhemmista oppi tunnistamaan itsessään negatiivisia tunteita
herättäviä tilanteita ja pystyi ennakoimaan omaa toimintaansa siten, ettei negatiivinen
tunnetila pääsisi vaikuttamaan toimintaan lapsen kanssa. Yksi vanhemmista oppi sie-
tämään paremmin omaa turhautumisen tunnetta ja säätelemään tätä tunnetta. Yhdellä

vanhemmista tunnetila muuttui alun varautuneesta ja vaivautuneesta positiivisempaan suuntaan. Vanhempi rentoutui ja alkoi nauttimaan lapsensa toiminnasta. Muista vanhemmista poiketen yhdellä vanhemmista tunnetilat muuttuivat positiivisesta negatiivisempaan suuntaan. Vanhempi kertoi palautehaastattelussa tunnetilojen muutoksen olleen ryhmästä johtumattomia ja liittyneen hänen omaan elämäntilanteeseensa.

Yhteistoimintaan liittyviin kysymyksiin vanhempien vastaukset olivat hyvin vaihtelevat. Yksi vanhemmista oli kokenut vahvasti viimeisellä kerralla, että toiminta oli ollut yhteistoiminnallista verrattuna muihin kertoihin. Toimintana oli tällöin ollut sanomalehtimeri ja saippuakuplien sekä serpentiinien puhaltaminen. Yksi vanhemmista oli olettanut ensimmäiset neljä kertaa, että hänen ja lapsensa toiminta oli ollut yhteistoimintaa. Viimeisillä kerroilla vanhempi oli kuitenkin alkanut pohtia, oliko toiminta ollutkaan yhteistoiminnallista. Vanhempien kokemus yhteistoiminnan mielekkyydestä oli hyvin riippuvainen toiminnasta.

Havainnointitietojen analysoinnin pohjalta osalla vanhemmista näkyi selkeää muutosta jollakin vuorovaikutuksen osa-alueella ja yhteistoiminnassa, ja osalla vanhemmista ei näkynyt ulospäin muutosta vuorovaikutuksessa tai yhteistoiminnassa. Kahdella vanhemmista oli lisääntynyt katsekontaktin ottaminen ja lapsen koskettaminen. Kaksi vanhempaa olivat alkaneet puhumaan enemmän lapselle ja ennakoimaan tilanteita. Yksi vanhempi antoi lapselle enemmän tilaa toteuttaa itseään. Yhdellä vanhemmalla ei näkynyt muutosta vuorovaikutuksessa tai yhteistoiminnassa. Tämä voi johtua siitä, että perhe osallistui vain neljälle ryhmäkerralle. Tunnetiloilla oli suuri vaikutus vuorovaikutukseen ja lapsen kanssa toimimiseen. Kaikkien vanhempien kohdalla tunnetilat näkyivät hyvin vahvasti toiminnassa, mutta etenkin ne näkyivät vanhempien eleissä, ilmeissä ja kehon asennoissa.

Havaintojen pohjalta yhteistoiminnan luonteeseen vaikutti suuresti se, miten mielekäs ja vetovoimaista toiminta vanhemmille oli. Puolilla vanhemmista toiminnan luonne muuttui yhteistoiminnallisemmaksi ryhmäprosessin edetessä. Alussa vanhemmat ja lapset saattoivat tehdä toimintoja yksin, jolloin toiminta oli rinnakkaistoimintaa. Ryhmäprosessin edetessä vanhemmat alkoivat toimia enemmän yhdessä lastensa kanssa. Vanhemmat huomioivat lapsensa mielipiteitä ja asettivat yhteisiä päämääriä toiminnal-

le. Vanhemmat myös asettuivat tilaan sillä tavalla, että heidän oli helpompi luoda fyysistä kontaktia lapseensa.

Palautehaastattelun vastauksien perusteella kaikki vanhemmat olivat kokeneet toimintojen mahdollistaneen yhdessä toimimisen hetkiä ja vuorovaikutusta lapsen kanssa. Kaikki vanhemmat olivat myös kokeneet ryhmäprosessin hyödylliseksi. Kolme vanhemmista oli kokenut refleктоivan haastattelun hyväksi ja erityisesti palautteen saamisen. Kaksi vanhemmista oli sitä mieltä, että palautetta oli hyvä antaa toiminnan jälkeen eikä sen aikana. Kaikki vanhemmat olivat kokeneet saaneensa joitakin uusia ideoita lapsen kanssa toimimiseen. Kolme neljästä vanhemmista oli kokenut jotakin muutosta ryhmäprosessin jälkeen. Kaksi vanhemmista oli kokenut saaneensa itsevarmuutta ja rohkeutta sekä kärsivällisyyttä lapsen kanssa toimimiseen. Yksi vanhempi koki oppineensa tuntemaan lapsensa paremmin. Yksi vanhemmista oli ymmärtänyt, että lapsen kanssa ollessa tulee tilanteita sanoittaa ja olla tilanteissa läsnä.

Aineiston analyysin tulosten perusteella yhteistoiminnalla oli vaikutusta vuorovaikutukseen, jos vanhemmat kokivat toiminnan mielekkääksi ja sitoutuivat siihen. Toiminnan ollessa mielekästä vanhemmalle, vanhempi osallistui toimintaan enemmän ja tunnetila oli positiivisempi. Vanhempi otti myös tällöin enemmän kontaktia lapseensa, jolloin vuorovaikutuksesta tuli vastavuoroisempaa. Tämä tukee Laurette Olsonin (2006a, 2006b) ajatuksia, jonka mukaan lapsi-vanhempiryhmässä vanhemman sitoutuminen ja kiinnostus toimintaa kohtaan lisäävät lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta (Olson 2006b: 113–114). Pelkkä mukava yhdessä tekeminen lapsen kanssa ei riitä vanhemman vuorovaikutuksen muuttamiseen. Muutoksen mahdollistamiseksi vanhemmat tarvitsevat palautetta omasta toiminnastaan sekä tilaa reflektoida omaa toimintaa ja tilanteita.

Vilkan (2006) mukaan havainnoinnin tulosten tarkastelussa tulisi aina huomioida ympäristön vaikutus. Tulokset ovat aina sidoksissa siihen kontekstiin, jossa ne on tehty. (Vilka 2006: 14.) Tästä opinnäytetyöstä saadut tulokset ovat vain suuntaa antavia, eikä niistä voi tehdä suoria johtopäätöksiä. Opinnäytetyössä tehdyt johtopäätökset perustuvat vahvasti vanhempien subjektiiviseen kokemukseen, jolloin niitä ei voi yleistää. Tämän opinnäytetyön toteuttama lapsi-vanhempiryhmä antoi kuitenkin osviittaa siitä, että tämän kaltaisesta ryhmästä voi olla hyötyä.

Opinnäytetyön yhteistyökumppani PYY koki ryhmärakenteen onnistuneeksi. Tässä ryhmärakennemallissa oli yhdistettynä toiminta ja refleктоiva haastattelu, joka poikkesi PYY:n omista ryhmärakennemalleista. PYY:ssä on aikaisemmin pidetty nämä erillisinä ryhmätoteutuksina. PYY huomasi tämän ryhmätoteutuksen myötä, että heidän tulisi enemmän arvioida vanhemman vuorovaikutusta ja lisätä toiminnan jälkeistä keskustelua.

7 Yhteenveto ja pohdinta

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. Opinnäytetyön tutkimusasetelma luotiin kehittämällä lapsi-vanhempiryhmä, jossa havainnoitiin vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta. Ryhmässä lapselle ja vanhemmalle tarjottiin toimintaa, joka mahdollisti vuorovaikutuksen hetkiä ja yhteistoimintaa. Havainnoinnissa kiinnitettiin huomiota myös yhteistoiminnan luonteeseen. Lapsen ja vanhemman yhteisen toiminta-osuuden jälkeen vanhempien kanssa käytiin reflektiova haastattelu. Haastattelussa vanhemmat pääsivät tarkastelemaan omaa vuorovaikutustaan ja toimintatapojaan. Haastattelun tarkoituksena oli tarjota myös vertaistukea vanhemmille.

Tämä lapsi-vanhempiryhmä toteutettiin yhteistyössä Helsingin Diakonissalaitoksen PYY-yksikön kanssa. Ryhmään osallistui viisi perhettä ja ryhmäprosessi kesti yhteensä kahdeksan ryhmäkertaa. Ryhmästä saadun aineiston pohjalta tuloksiksi nousi, että osalla vanhemmista tapahtui muutosta vuorovaikutuksessa ja yhteistoiminnassa. Aineiston analysoinnin pohjalta pystyi tekemään johtopäätöksen, että vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen muuttamiseen ei riitä pelkästään yhdessä tekeminen. Muutoksen mahdollistamiseksi vanhemmat tarvitsevat oman toiminnan ja vuorovaikutuksen reflektioivaa tarkastelua yhdessä muiden kanssa.

7.1 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyö sai Helsingin Diakonissalaitoksen Eettiseltä toimikunnalta puoltavan päätöksen opinnäytetyön toteuttamisesta PYY:ssä. Virallinen tutkimuslupa saatiin HDL:n päihde- ja mielenterveystyön palvelualuejohtajalta Sari Nybergiltä. Ryhmään osallistuneet vanhemmat allekirjoittivat suostumuksen opinnäytetyöhön osallistumisesta, joka koski sekä vanhempia että lapsia. Opinnäytetyön tekijät allekirjoittivat vaitiolosopimuksen. Ryhmään osallistuneista vanhemmista taikka lapsista ei ole julkaistu minkäänlaisia tunnistetietoja ja opinnäytetyön raportissa on pyritty siihen, ettei asiakkaita voi tunnistaa. Tutkimuksen aikana kerätty aineisto hävitettiin asianmukaisesti tutkimuksen loputtua.

Jo opinnäytetyön suunnitteluvaiheessa pohdittiin, onko päihdeongelma käsitteenä leimaava. Päihdenäkökulman nostaminen esille tässä työssä oli kuitenkin olennaista, koska se kertoo paljon perheiden taustasta ja tämän hetkisistä tarpeista. Myös PYY:ssä käytetään päihdeongelma käsitettä ja sillä tarkoitetaan laaja-alaisesti asiakkaan arkeen liittyviä haasteita eikä pelkästään päihderiippuvuutta. Työn eettisyyden kannalta olikin olennaisempaa opinnäytetyön tekijöiden asennoituminen tätä asiakasryhmää kohtaan. Opinnäytetyön tekijät kohtasivatkin heidät ihmisinä ja vanhempina, joilla on haastava elämänvaihe.

Opinnäytetyön luotettavuuden kannalta on oleellista ymmärtää, miten toimiminen samanaikaisesti ohjaajana ja havainnoijana saattaa vaikuttaa työn luotettavuuteen. Ryhmäkertojen toiminnot olivat sellaisia, etteivät ne vaatineet jatkuvaa ohjausta, jolloin jäi runsaasti tilaa havainnoimiselle. Opinnäytetyön tekijät käyttivät samanlaista havainnointirunkoa, jolloin molemmat kiinnittivät huomioita samoihin asioihin ja aineiston yhteneväisyys säilyi. Havainnointihetkellä kirjoitetut muistiinpanot takasivat sen, etteivät havainnointitiedot jääneet vain muistinvaraan ja päässeet muuttumaan. Myöskään vanhempien omat näkemykset tilanteista eivät päässeet vaikuttamaan havainnointitietoihin.

Reflektioivassa haastattelussa vuorovaikutus oli pilkottu osa-alueisiin, jolloin vanhempien oli helpompaa pohtia omaa vuorovaikutustansa ja toimintaansa. Reflektioivan haastattelun kysymykset olisi kuitenkin tullut käydä vanhempien kanssa etukäteen läpi ennen ryhmäprosessin alkamista. Tällöin vanhemmilla ja opinnäytetyön tekijöillä olisi ollut samanlainen käsitys kysymyksien sisällöstä. Tämä olisi voinut estää havaintojen ja vanhempien vastauksien ristiriitaisuuden. Opinnäytetyön tekijät olisivat voineet myös kysyä paljon enemmän tarkentavia kysymyksiä vanhemmilta.

Tuloksiin vaikutti varmasti se, että kaikki vanhemmat eivät päässet osallistumaan kaikille ryhmäkerroille. Kahdeksan ryhmäkertaa olisi ollut riittävä määrä, jos ryhmäprosessin alkuvalmistelut olisivat olleet paremmat. Vanhempiin ja heidän lapsiinsa olisi ollut hyvä tutustua etukäteen, jolloin osa vanhemmista eivät olisi kokeneet oloaan varautuneeksi ensimmäisillä ryhmäkerroilla. Reflektioivalle haastattelulle olisi ollut hyvä varata enemmän aikaa. Pienempi ryhmäkoko olisi myös mahdollistanut kattavammat havainnointitiedot sekä syvällisemmän haastattelun ja keskustelun syntymisen.

Reflektioivassa haastattelussa aineiston luotettavuutta olisi lisännyt se, että haastattelut olisi aina nauhoitettu ja litteroitu jälkikäteen. Opinnäytetyöhön käytettävissä olevan tuntimäärän takia nauhoitus ja niiden purku ei ollut mahdollista. Sen sijaan reflektioivan haastattelun aineisto taltioitiin kirjoittamalla vanhempien vastaukset ylös tietokoneelle. Hirsjärven ym. (2007) mukaan haastattelutilanteessa haastateltava saattaa antaa epärehellisiä vastauksia, koska rehelliset vastaukset saattaisivat olla sosiaalisesti epäsuotuisia. Tämä voi heikentää työn luotettavuutta. (Hirsjärvi ym. 2007: 201.) Opinnäytetyön haastattelutilanteissa vanhempien rehellisyys jäi mietityttämään, koska havainnointitiedot eivät aina olleet yhteneväisiä vanhempien vastausten kanssa. Saattaa olla, että vanhemmat vastasivat reflektioivan haastattelun kysymyksiin siten, miten he oletivat, että heidän kuuluisi vastata.

7.2 Jatkotutkimusehdotukset

Tätä lapsi-vanhempiryhmä ideaa voisi lähteä jalostamaan iältään vanhemmille lapsille kuten teini-ikäisille. Tämän ikäisten lasten kanssa pitäisi lähteä pohtimaan vielä syvemmin toiminnan valintaa ja merkitystä nuoren ja muun perheen arjessa. Lapsien ollessa tarpeeksi vanhoja, pystyisivät he myös osallistumaan reflektioivaan haastatteluluun. Vanhemmat lapset voisivat lähteä pohtimaan omia vuorovaikutustaitojaan ja -tapojaan. Vuorovaikutussuhdetta voisi rakentaa tällöin vastavuoroisemmaksi ja toimivammaksi. Tutkimusasetelman voisi kääntää myös toisinpäin, jolloin lapsella olisi vuorovaikutuksessa haasteita esimerkiksi neuropsykiatrisesta syystä johtuen. Tällöin vanhempi saattaisi tarvita enemmän tukea siihen, miten olla vuorovaikutuksessa lapsen kanssa ja tarjota yhteistä toimintaa.

Tämän kaltaista lapsi-vanhempiryhmää voisi soveltaa myös eri toimintaterapian konteksteihin, joissa olisi oletettavissa tai olisi jo näkyvissä jonkinlaisia vuorovaikutuksen haasteita lapsen ja vanhemman välillä. Tällaisia konteksteja voisi olla esimerkiksi muut perhekuntoutusta tarjoavat tahot sekä lapsi- ja nuorisopsykiatrian yksiköt. Ryhmämuotoa voisi lähteä kehittämään myös ennaltaehkäisevään työhön. Toimintaterapiassa tulisi panostaa enemmän tämän kaltaisten ryhmämuotojen tuottamiseen, koska sille on tarvetta (Laakso – Vääntinen 2014). Lapsen ja vanhemman yhteinen kuntoutus myös lisää kuntoutuksen onnistumista (Nätkin 2006b: 29; Ruisniemi 2006: 165–167).

Lähteet

Aaltonen, Päivi 2013 (toim.). "Äiti, onks toi se masennus?". MIETE-kuntoutus perheelle, silloin kun vanhempi sairastaa. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten kuntoutussäätiö. <<http://lastenkuntoutus-net-bin.directo.fi/@Bin/62cc1e20bfa17426025fd6cde001b027/1413913307/application/pdf/184247/%C3%84iti,%20onks%20toi%20nyt%20se%20masennus.pdf>>. Luettu 20.10.2014.

Belt, Ritva – Posa, Tiina – Punamäki, Raija-Leena – Rantala, Mari 2006. Huumeidenkäytön yhteys äidin mielenterveyteen ja lapsen kehitykseen. Kirjallisuuskatsaus intervention tueksi. Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Nätkin, Ritva (toim.) PS-kustannus. Juva: WS Bookwell.

Booth, Phyllis B. – Jernberg, Ann M. 2003. Theraplay. Vuorovaikutusterapian käsikirja. Träff, Tytti (suom.) Jyväskylä: Psykologinen kustannus Oy.

Borg, Barbara – Bruce, Mary Ann 1991. The group system. The therapeutic activity group in occupational therapy. Thorofare: SLACK Incorporated.

Cole, Marilyn B 2012. Group dynamics in occupational therapy. The theoretical basis and practice application of group intervention. 4th edition. Thorofare: SLACK Incorporated.

Eskola, Jari – Suoranta, Juha 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 8. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Hammell, Karen R. Walley 2014. Belonging, occupation, and human well-being: An exploration. Canadian Journal of Occupation. Volume 81, issue 1. pages, 39–50.

Hautsalo, Katariina 2011. Turvaa rakentamassa-ryhmä. Varhaisen vuorovaikutuksen tukeminen Perheen yhdistetyn hoidon yksikössä. Opinnäytetyö. Sosiaalialan koulutusohjelma. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsinki. <https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/36434/Hautsalo_Katariina_Diak%20Helsinki_2011.pdf?sequence=1>. Luettu 30.3.2015

Heino, Tarja 2009. II osa: Keitä ovat lastensuojelun asiakkaat. Lastensuojelun ytimissä. Bardy, Marjatta (toim.) Stakes. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Verkkodokumentti. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1>. Luettu 1.3.2015

Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula 2007. Tutki ja kirjoita. 13. painos. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Holmila, Marja – Notkola, Irma-Leena – Raitasalo, Kirsimarja – Autti-Rämö, Ilona 2013. Päihdeongelmaisten äitien lapset. Alkoholi- ja päihdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Holmila, Marja – Tigerstedt, Christoffer – Warpenius, Katariina (toim.) Verkkodokumentti. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104454/THL_TEE2013_014_verkko.pdf?sequence=1>. Luettu 6.3.2015

Hurme, Vuokko 2011. Tehdään taidetta. 100 vinkkiä lapsiperheen luoviin hetkiin. Saarijärvi: Minerva Kustannus Oy.

Hyytinen, Riitta 2008. Hyvän asiakassuhteen merkitys. Vauvan parhaaksi. Kuntoutuminen päihteistä odotus- ja vauva-aikana. Pidä kiinni-hoitojärjestelmä. Kuorelahti, Marianne (toim.) Ensi- ja turvakotiliitto. Helsinki: Pekan Offset Oy.

Häkkinen, Pasi 1999. Lasta suojaavat yhteisöt. Ulos umpikujasta. Miten auttaa tunnehäiriöistä lasta? 1999 Toim. Pihlaja, Päivi - Sinkkonen, Jari. Porvoo: WSOY.

Ikonen, Yrmy 2009. Yhteisöhoito. Päihdelinkki.fi. A-klinikkasäätiö. Verkkodokumentti. <<http://www.paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/paihde-tyon-menetelmat-ja-koulutus/yhteisohoitto>>. Luettu 28.2.2015

Jaskari, Saara 2008. Reflektiivisen työotteen kehittäminen - vauva vanhemman mielessä. Vauvan parhaaksi. Kuntoutuminen päihteistä odotus- ja vauva-aikana. Pidä kiinni-hoitojärjestelmä. Kuorelahti, Marianne (toim.) Ensi- ja turvakotiliitto. Helsinki: Pekan Offset Oy.

Kalland, Mirjam – Pajulo, Marjukka 2008. Äidin reflektiivinen kyky ja sen vaikutus päihde-ensikotien hoidon tulokseen. Vauvan parhaaksi. Kuntoutuminen päihteistä odotus- ja vauva-aikana. Pidä kiinni-hoitojärjestelmä. Kuorelahti, Marianne (toim.) Ensi- ja turvakotiliitto. Helsinki: Pekan Offset Oy.

Kanste, Outi – Perälä, Marja-Leena – Pitkänen, Tuuli 2014. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Lapsi saattaa unohtua vanhemman päihdeongelmaa hoidettaessa. Verkkodokumentti. <https://www.thl.fi/fi/ajankohtaista/tiedotteet-ja-uutiset/tiedote/-/asset_publisher/CzFyVvjxy7T/content/lapsi-saattaa-unohtua-vanhemman-paihdeongelmaa-hoidettaessa/10531>. Luettu 8.4.2015.

Karlsson, Thomas – Österberg, Esa 2014. Mitä tilastot kertovat suomalaisten alkoholin käytöstä? Suomi juo-julkaisuun liittyvä artikkeli. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Verkkodokumentti. <<http://www.thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/alkoholi/alkoholitutkimus/suomi-juo/mita-tilastot-kertovat-suomalaisten-alkoholinkaytosta->>. Luettu 5.3.2015

Keponen, Riitta 2014. Kommunikaatio- ja vuorovaikutustaitojen arviointi (ACIS). Versio 4.0 1998. Tutkimusversio. Metropolia ammattikorkeakoulu.

Käkelä, Klaudia 2014. Vanhempien juominen on aina myös lapsen asia: "Nuorilla on koko ajan tuntosarvet pystyssä". YLE uutiset. Verkkodokumentti. <http://yle.fi/uutiset/vanhempien_juominen_on_aina_myos_lapsen_asia_nuorilla_on_koko_ajan_tuntosarvet_pystyssa/7678423>. Luettu 8.4.2015

Laakso, Laura – Vanttinen, Maiju 2014. Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutussuhde. Katsaus toimintaterapian kirjallisuuteen ja tutkimukseen. Opinnäytetyö. Toimintaterapian koulutusohjelma. Metropolia ammattikorkeakoulu. Helsinki. <<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/76729/Lapsen%20ja%20vanhemman%20valinen%20vuorovaikutussuhde.pdf?sequence=1>>. Luettu 30.3.2015

Lastensuojelu 2013. Tilastoraportti. Terveystieteiden tutkimuskeskus. Verkkodokumentti. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116946/Tr26_14.pdf?sequence=5>. Luettu 1.3.2015

Miten lapsi kasvaa ja kehittyy? n.d. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Vanhempainnetti. Verkkodokumentti. <http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/>. Luettu 12.2.2015

Mitä on lastensuojelu? n.d. Lastensuojelun käsikirja. Terveystieteiden tutkimuskeskus. Verkkodokumentti. <<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>>. Luettu 6.3.2015

Murto, Kari 2013. Terapeuttinen yhteisö. Porvoo: Bookwell.

Mäkelä, Jukka – Salo, Saara 2007. MIM-vuorovaikutushavainnoinnin käsikirja. Ikävuodet 2-8. Psykologinen kustannus Oy. Helsinki: Gummerus Kirjapaino Oy.

Nyström, Mia 2008. Ryhmätoiminta perheiden päihdehoidossa. Opinnäytetyö. Sosiaalialan koulutusohjelma. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsinki. <http://kirjastot.diak.fi/files/diak_lib/Helsinki2008/befd42_Helsinki_Nystrm_08.pdf>. Luettu 30.3.2015.

Nätkin, Ritva 2006a. Johdanto. Kulttuurisista merkityksistä hoidon tutkimukseen. Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Nätkin, Ritva (toim.) PS-kustannus. Juva: WS Bookwell.

Nätkin, Ritva 2006b. Äitiys ja päihteet - kertomus ja politiikka. Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Nätkin, Ritva (toim.) PS-kustannus. Juva: WS Bookwell.

Olson, Laurette 2006a. One Parent-Child Activity Group. Occupational Therapy in Mental Health. Volume 22, Issue 3–4. Pages 33–47.

Olson, Laurette 2006b. Parent-Child Activity Groups Reconsidered. Occupational Therapy in Mental Health. Volume 22, issue 3–4. Pages 103–119.

Perheen yhdistetyn hoidon yksikkö PYY. Helsingin Diakonissalaitos. Verkkodokumentti. <https://www.hdl.fi/images/stories/liitteet/PMi_PYY.pdf>. Luettu 9.2.2015.

Pickens, Noralyn Davel – Pizur-Barnekow, Kris 2009. Co-occupation: Extending the dialogue. Journal of Occupational Science. Volume 16, issue 3. Pages 151–156.

Pierce, Doris E. 2003. Occupation by design: building therapeutic power. Philadelphia: F.A. Davis Co.

Pierce, Doris 2009. Co-occupation: The Challenges of defining concepts original to occupational science. Journal of Occupational Science. Volume 16, issue 3. Pages 203–207.

Price, Pollie – Stephenson, Stephanie Miner 2009. Learning to Promote Occupational Development through Co-Occupation. Journal of Occupational Science. Volume 13, issue 3. Pages 180–186.

Päihdekuntoutusta perheille 2014. Helsingin Diakonissalaitos. Verkkodokumentti. <www.hdl.fi/%2Fimages%2Fstories%2Fliitteet%2FPYY_esite_2014.pdf&h=_AQGY1PCo>. Luettu 31.3.2015

Ruisniemi, Arja 2006. Vanhemmuus päihderiippuvuudesta toipumisen voimavarana. Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Nätkin, Ritva (toim.) PS-kustannus. Juva: WS Bookwell

Rusanen, Erja 2011. Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. Oy Finn Lectura Ab. Porvoo: Bookwell Oy.

Sosiaali- ja terveysministeriön selvitys 2011. Päihdeongelmaisten vanhempien lasten tukipalvelujen varmistaminen. Työryhmän raportti. Verkkodokumentti. <http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=2872962&name=DLFE-15134.pdf>. Luettu 1.3.2015

Taitto, Annika 2002. Huomaa lapsi. Päihdeongelma perheessä. LK-kirjat. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Tamminen, Tiia 2009. Tukea lapsen ja vanhemman vuorovaikutukseen päihdehoidossa. Toiminnallisen ryhmän ideakansio. Opinnäytetyö. Sosiaalialan koulutusohjelma. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsinki. <http://kirjastot.diak.fi/files/diak_lib/Helsinki2009/1da920_Helsinki_Tamminen_09.pdf>. Luettu 30.3.2015.

Vilka, Hanna 2006. Tutki ja havainnoi. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Loppuloru

Silmä, silmä nenä suu

Poski, poski ja leukaluu

Käsi, käsi massu ja napa

Jalka, jalka ja varpahat

Silmä, silmä, nenä ja suu

Sinuun äiti/isä rakastuu

Reflektioiva haastattelu

1. Miltä tuntui?

Yhteistoiminta

1. Toimitko yhdessä lapsen kanssa vai yksin?
2. Oliko toiminta mielekästä vanhemmalle ja lapselle?

Vuorovaikutus

1. Vanhemman tunnetila ja lapsen tunnetila? - kysymys omien havaintojen pohjalta. Miten suhtauduit yllättäviin tunnetiloihin, jos niitä oli.
2. Katsoitko lastasi toiminnan aikana? Missä tilanteissa katsoit?
3. Koskitko lapseesi toiminnan aikana? Millaista kosketuksesi oli?
4. Eleet, ilmeet, kehon asennot - omien havaintojen kysyminen:
5. Miten puhuit lapsellesi? Millä äänensävyllä/-painolla/-voimakkuus? Huusitko, kuiskasitko, puhuitko hellästi, komensitko?
6. Miten huomioit lastasi? Ennakoitko mitä tulee tapahtumaan, neuvoitko ja opastitko mitä tehdään, kysytkö lapsen mielipiteitä?

Havainnointirunko

Katsekontakti

- Ottaako katsekontaktia lapseen?
- Missä tilanteissa ottaa katsekontaktia?

Kosketus

- Koskettiko lastaan?
- Millaista kosketus oli? (hellää, kovakouraista, varovaista)
- Missä tilanteessa kosketti lasta?

Ilmeet, eleet ja kehon asennot

- Millaisia olivat vanhemman eleet ja ilmeet, kehon asennot?
- Olivatko yhteneväisiä tilanteen kanssa?
- Näkykö tunnetila?

Puhe

- Puhuiko lapselle?
- Kuinka paljon puhui?
- Minkälaisia olivat äänensävyt, äänenpainot ja äänen voimakkuus?

Huomion suuntaaminen

- Suuntasiko vanhempi huomiotaan lapseen?
- Miten suuntasi?
- Ohjeistiko lasta?
- Ennakoiko tilanteita lapselle?
- Huomioiko lapsen mielipidettä tai toiveita?

Tunnetilat

- Millainen oli vanhemman tunnetila toiminnan aikana?
- Millainen oli lapsen tunnetila toiminnan aikana?
- Huomioiko vanhempi lapsen tunnetiloja?

Yhteistoiminta

- Millaista toiminta oli?
- Oliko yhteistoimintaa? (Lapsi ja vanhempi toimivat yhdessä yhteistä päämäärä kohti)
- Oliko toiminta jaettua toimintaa? (Lapsi ja vanhempi jakavat toiminnan tarkoituksen mutta eivät yhteistä päämäärää)
- Oliko toiminta rinnakkaistoimintaa? (Lapsi ja vanhempi tekevät samaa toimintaa samassa tilassa ja vuorovaikutus on vähäistä)
- Vai oliko toiminta yksin toimimista? (Lapsi ja vanhempi toimivat yksin ilman vuorovaikutusta)
- Osallistuiko vanhempi ollenkaan toimintaan?

Palautehaastattelu

1. Toimintoina olivat sanomalehtimeri, sormivärimaalaus, leipominen, jäälyhtyjen teko, metsässä leikkiminen, taikataikinalla muovailu ja koristelu. Miten koit ryhmän toiminnot?
2. Saitko toiminnoista uusia ideoita lapsen kanssa toimimiseen vai olivatko toiminnot ennestään tuttuja?
3. Mahdollistivatko toiminnot yhdessä toimimisen hetkiä?
4. Syntyikö toiminnan aikana vuorovaikutusta lapsen kanssa?
5. Millaiseksi koit toiminta-osuuden jälkeisen loppukeskustelun? Miltä tuntui? Herättikö pohtimaan kysytyjä asioita?
6. Koitko ryhmän aikana tai sen jälkeen tapahtuneen muutosta omassa toiminnassasi, ajattelutavassasi ja/tai tunteissasi? Jos koit muutosta, millaista se oli.
7. Miten koit osallistuneesi ryhmään? Oliko tilanteita missä olisit voinut toimia toisin?
8. Koitko ryhmän hyödylliseksi? Jos koit ryhmästä olevan hyötyä niin miksi? Jos et niin miksi et?
9. Vastasiko ryhmä odotuksiisi? Jos vastasit kyllä, niin miksi? Jos et, niin miksei?
10. Millaiseksi koit meidän havainnoijan roolin ryhmän aikana? Olisitko kaivannut enemmän ohjausta ja neuvoja?
11. Meidän antama palaute vanhemmille

Yhteistoiminnalla kohti vuorovaikutusta

Toimintaterapeuttiopiskelijoiden opinnäytetyön toteutus PYY:ssä

Saimme mahdollisuuden toteuttaa opinnäytetyön yhteistyössä PYY:n kanssa. Opinnäytetyömme tarkoituksena oli tutkia lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta ja yhteistoimintaa lapsi-vanhempi-ryhmässä. Olimme erityisen kiinnostuneita mahdollisista muutoksista vuorovaikutuksessa ja yhteistoiminnassa ryhmäprosessin aikana ja sen jälkeen.

Lapsi-vanhempiryhmään osallistui viisi perhettä. Perheiden lapset olivat ikäjakaumaltaan 1-5-vuotiaita. Ryhmä toteutui kaksi kertaa viikossa, ja yhden ryhmäkerran kesto oli noin 1,5 tuntia, josta lapset olivat noin 45 minuuttia paikalla. Ryhmäkertoja oli yhteensä kahdeksan. Ryhmien toimintoina olivat sanomalehtimeri, maalaaminen, taikataikinan muovailu ja koristelu, leipominen, jäälyhtyjen tekeminen ulkona ja metsässä leikkiminen.

Ryhmäkerran rakenne oli joka kerta samanlainen: ryhmä aloitettiin nimikierroksella rytmimummolla - rytmimummo oli pienestä maastuskasta tehty rytmimuna. Tämän jälkeen alkoi toiminta-osuus, jossa lapsi ja vanhempi pääsivät toimimaan yhdessä. Samanaikaisesti havainnoimme heidän välistä vuorovaikutusta ja yhteistoiminnan luonnetta. Ryhmäosuus lapsen kanssa päättyi aina loppuloruun, jossa vanhemmat kosketivat lapsen kehonosia lorun mukaisesti.

Tämän jälkeen lapset jäivät PYY:n työntekijöiden hoidettaviksi ja vanhemmat siirtyivät toiseen huoneeseen, jossa käytiin refleктоiva keskustelu. Refleктоivassa haastattelussa vanhempien kanssa käytiin läpi kysymyksiä liittyen aikaisempaan toimintatuokioon ja siinä tapahtuneeseen vuorovaikutukseen. Kysymyksiä kautta pohdittiin, millaista vuorovaikutus lapsen kanssa oli ollut. Vanhemmat saivat toisiltaan, meiltä ja ryhmää seuranneelta PYY:n työntekijältä palautetta vuorovaikutuksesta ja toiminnasta lapsensa kanssa.

Ryhmäprosessin jälkeen keräsimme vanhemmilta palautetta, jossa he saivat arvioida, miten olivat kokeneet ryhmän ja oliko siitä ollut heille hyötyä. Palautteesta nousi esille, että vanhemmat olivat pitäneet ryhmää hyödyllisenä ja tärkeänä. Vanhemmat nimesivät ryhmästä saaduiksi hyödyiksi: oppi tuntemaan lastaan paremmin, oman varmuuden ja rohkeuden lisääntyminen lapsen kanssa toimiessa sekä uusia ideoita lapsen kanssa toimimiseen. Vanhemmat olivat kokeneet erityisesti refleктоivan haastattelun ja palautteen saamisen hyödylliseksi.

Oma kokemuksemme ryhmän toteuttamisesta oli erittäin positiivinen! Lasten ja vanhempien kanssa työskentely sujui hyvin ja mutkattomasti. Ryhmänohjaustaitomme vahvistuivat ja opimme havainnoimaan tarkemmin vuorovaikutusta ja siinä tapahtuvia ilmiöitä. Koimme refleктоivat haastattelut vanhempien kanssa todella hedelmällisiksi.

Lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen muuttamiseen ei riitä pelkästään se, että vanhempi ja lapsi saavat mahdollisuuden toimia yhdessä - vanhemmat tarvitsevat rakentavaa palautetta ja "peilipintaa" omalle toiminnalleen. Refleктоivan haastattelun kautta vanhemmat voivat tiedostaa omaa toimintaansa ja lähteä muuttamaan sitä.

Kiitämme ryhmään osallistuneita perheitä. Olemme valtavan otettuja tästä mahdollisuudesta, jonka saimme opinnäytetyömme tiimoilta.

Nea Kangas & Sanni Kippo